

Η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφιβόλου νοήματος δικαστικής απόφασης (με αφορμή την ΕφΑθ 3404/2014)

Βασίλειος Α. Χατζηϊωάννου

Ι. Εισαγωγή: Δικαιοπολιτικά θεμέλια του θεσμού

Βασικός σκοπός της πολιτικής δίκης είναι η επίλυση διαφοράς ως προς την επέλευση ή μη έννομης συνέπειας κανόνα του ιδιωτικού δικαίου, που φέρεται να έχει παραβιαστεί από την επίδικη συμπεριφορά του εναγομένου. Η δικαστική απόφαση, ο πιο συνηθισμένος τρόπος περάτωσης της πολιτικής δίκης¹, αποτελεί μεταξύ των διαδίκων νόμο, αυθεντία και αδιάσειστη αλήθεια. Είναι ακριβώς αυτή η λειτουργία της, που καθιστά απαραίτητο η δικαστική απόφαση να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή, ορισμένο και χωρίς αμφισημίες².

Όπως σε όλα τα ανθρώπινα δημιουργήματα του γραπτού λόγου, έτσι και στην δικαστική απόφαση είναι πιθανό να εμφιλοχωρήσουν σφάλματα γλωσσικής διατύπωσης, καθιστώντας ασυνεχές, ασαφές ή διφορούμενο το περιεχόμενο του δικανικού συλλογισμού και του συμπεράσματός του, δηλαδή του διατακτικού της δικαστικής απόφασης. Εφόσον κατά την πρόσληψη του νοήματος της απόφασης από τους διαδίκους συντρέχει ασάφεια ή αμφίβολο νόημά της, καθίσταται αναπόδραστα δυσχερής ή αδύνατη η ανάπτυξη των προβλεπόμενων στο νόμο ενεργειών της (δεδικασμένου, εκτελεστότητας, διαπλαστικής ενέργειας), με αποτέλεσμα η κατάσταση αυτή να εξομοιώνεται με οιονεί αρνησιδικία. Και τούτο, διότι, όπως έχει επισημανθεί³, το ασαφές, αόριστο και αμφίβολο δίκαιο, δεν είναι καν δίκαιο, δεν συνιστά καν σύννομη εκδήλωση της δικαιοδοτικής κρίσης, ούτε βεβαίως αποτελεί δικαϊκά αποδεκτή απονομή δικαιοσύνης. Συνεπώς, η ασφάλεια της απόφασης πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να καθίσταται δυνατή η κατανόσή της και ο καθορισμός της έκτασης του δεδικασμένου⁴, της εκτελεστότητας και της διαπλαστικής ενέργειας που ενδεχομένως παράγεται απ' αυτήν.

Ήδη υπό το καθεστώς της ΠολΔ 1834 είχε επισημανθεί η ανάγκη για σαφήνεια και αποφυγή διφορούμενου ή ακατάληπτου περιεχομένου των δικαστικών αποφάσεων, ώστε να είναι εφικτή η απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών τους. Από την άλλη, όμως, ίσχυε το δόγμα της απέκδυσης του δικαστή από κάθε περαιτέρω εξουσία κρίσης, μετά την έκδοσή της

1. Κεραμείς, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος (1986) [«ΑΔΔ»], σ. 280

2. Πρβλ. *Οικονομίδη – Λιβαδά*, Εγχειρίδιον της πολιτικής δικονομίας, 7η εκδ., Α, [«Εγχειρίδιον»], § 87, σημ. 7. σ. 449. *Παϊσίδου*, Διόρθωση κι ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων (2010) [«Διόρθωση»], σ. 26

3. Βλ. σχετ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων κατά τον ΚΠολΔ, Δ 1976. 603 επ. [«Η ερμηνεία»], 612 και 615.

4. ΟΛΑΠ (μειοψ.) 12/2009 ΑρχΝ 2009.708 με σημείωμα *Νικολαΐδη*, ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΜΠρΠειρ 871/1982 ΠειρΝ 1982.195, Κεραμείς/Κονδύλης/Νίκας (-*Μακρίδου*), ΚΠολΔ Ι (2000), 316, αριθ. 1. Υπόκεινται σε ερμηνεία και οι αποφάσεις του ΑΠ (ολομέλειας και τμημάτων) που σε μέρος του αιτιολογικού τους περιέχουν τη λύση νομικών ζητημάτων. Μπορεί να μην παράγουν δεδικασμένο κι εκτελεστότητα οι αποφάσεις αυτές, αλλά υπόκεινται σε ερμηνεία, επειδή παράγουν ενδοδικαστική δέσμευση, η οποία, σύμφωνα με το άρθ. 580 § 4 ΚΠολΔ, δεσμεύει τα δικαστήρια που ασχολούνται με την ίδια υπόθεση ως προς τα επιλυθέντα νομικά ζητήματα.

απόφασής του⁵. Απόρροια αυτής της αντίθεσης ήταν το ερώτημα, αν η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφίβολου νοήματος δικαστικής απόφασης, από το δικαστήριο που την εξέδωσε, συνιστούσε εξουσία συμβατή με το ανωτέρω δόγμα. Το βάρος της αρνησιδικίας που συνεπάγεται η ασαφής, αόριστη κι αμφίσημη δικαστική απόφαση, οδήγησε στην αναγνώριση της εξουσίας του δικαστηρίου να αποκαθιστά την αληθή έννοια μιας τέτοιας δικαστικής απόφασης. Και η αποκατάσταση αυτή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί δια της ερμηνείας της. Όμως, παράλληλα, αναγνωρίστηκε ότι η ερμηνευτική εξουσία του δικαστηρίου έπρεπε να είναι περιορισμένη στα όρια που τέθηκαν με την ερμηνευόμενη απόφαση, ώστε να εξασφαλισθεί η συμβατότητά της με το ως άνω δόγμα της απέκδυσης του δικαστή από την δικαιοδοτική του εξουσία. Έτσι, αυτή η αναγνωρισθείσα εξουσία, εφόσον την ασκούσε το δικαστήριο μέσα στα αυστηρά όρια που δεν μετέβαλλαν την ήδη εξαχθείσα κρίση, όχι μόνο δεν θα συνιστούσε παραβίαση του ανωτέρω δόγματος, αλλά, αντίθετα, θα συνέβαλλε ακριβώς στην άσκηση αυτής της ίδιας της δικαιοδοτικής λειτουργίας κατά τρόπο πλήρη, αληθή κι, εν τέλει, αποτελεσματικό⁶. Γι' αυτό εξάλλου, υπό το καθεστώς της ΠολΔ1834, στην οποία δεν υπήρχε διάταξη για την ερμηνεία της δικαστικής απόφασης, είχε κριθεί ότι η ερμηνεία των ασαφών κι αμφίβολου νοήματος δικαστικών αποφάσεων από τα δικαστήρια που τις εξέδωσαν, αποτελούσε γενικώς παραδεδεγμένη αρχή του δικονομικού δικαίου που εδραζόταν ακριβώς στο δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας και ακρόασης⁷. Αυτό υπήρξε το δικαιοπολιτικό θεμέλιο στο οποίο βασίστηκε ο νομοθέτης του άρθ. 316 ΚΠολΔ.

Από την έρευνα της νομολογίας αντλείται το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης δεν είναι συχνή στην πράξη⁸, ενώ παρατηρείται το φαινόμενο στην δικαστηριακή πρακτική να συγχέονται η διόρθωση (315 ΚΠολΔ) και η ερμηνεία (316 ΚΠολΔ) της δικαστικής απόφασης, αν και διαφέρουν μεταξύ τους ουσιωδώς⁹. Τούτο συμβαίνει κατ' αρχάς λόγω των κοινών διαδικαστικών κανόνων που διέπουν τις δίκες διόρθωσης κι ερμηνείας (317 επ. ΚΠολΔ)¹⁰. Συμβαίνει όμως κι επειδή διόρθωση και ερμηνεία έχουν κοινό σκοπό, δηλαδή την αποκάθαρση της διατύπωσης της απόφασης, ώστε να ανταποκρίνεται στην προφανή βούληση του δικαστή, χωρίς η αποκάθαρση αυτή να φτάνει στο σημείο να θίγει τις παραγόμενες ενέργειες της.

5. Βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, 606, ο οποίος αναφέρει την αρχή του β.ρ. δικαίου «Εάν ο δικαστής μετά το παρασχέιν απόφασιν ύστερον υπέγραψέ τι έτερον εναντίον τη αποφάσει αυτού, ουκ ισχύει». Παρεμφερή αρχή υπό λατινική διατύπωση αναφέρει η *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 10: “Iata sentential iudex desinit esse iudex” (= μόλις εκδοθεί η απόφαση, ο δικαστής παύει να είναι δικαστής).

6. Βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, 606, *Οικονομίδη-Λιβαδά*, Εγχειρίδιον, § 88 σημ. 4

7. Η ΑΠ 405/1894 Θ. ΣΤ'. 83 ήταν η πρώτη που έδωσε την αναφερόμενη στο κυρίως κείμενο λύση, η οποία παγιώθηκε στη συνέχεια και αποτέλεσε τη βάση για τις μετέπειτα προπαρασκευαστικές εργασίες του ΚΠολΔ που οδήγησαν στη θέσπιση του άρθ. 316 ΚΠολΔ. Για τις λοιπές αποφάσεις που ακολούθησαν χρονικά την προαναφερθείσα απόφαση του ΑΠ βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, σ. 611, σημ. 29.

8. *Μαργαρίτης*, ΕρμΚΠολΔ Ι (2012), άρθ. 316, αρ. 1, *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 152. Το ενδιαφέρον για τον συγκεκριμένο θεσμό ήγειρε εκ νέου η ΕφΑθ 3404/2014, για την οποία γίνεται λόγος κατωτέρω στην § VII του κυρίως κειμένου της μελέτης.

9. Η διαφορά τους έγκειται στο ότι, ενώ με την διόρθωση είναι δυνατή η εξωτερική μεταβολή του διατακτικού, με την ερμηνεία τούτο δεν είναι επιτρεπτό: *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 175, *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Μακρίδου)*, ΚΠολΔ Ι (2000), 316, αρ. 5, *Απαλαγάκη (-Μπαλογιάννη)*, ΕρμΚΠολΔ, 3η εκδ. (2013), 316, αρ. 1.

10. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 180-181

II. Αντικείμενο ερμηνείας: Η δικαστική απόφαση

Σύμφωνα με το άρθ. 316 ΚΠολΔ αντικείμενο ερμηνείας αποτελούν οι (ημεδαπές¹¹) δικαστικές αποφάσεις, όλων των διαδικασιών και βαθμών δικονομικής ωριμότητας¹², ακόμα και η απόφαση μετά από αίτηση για αναψηλάφηση¹³, ενώ γίνεται δεκτή η ανάλογη εφαρμογή του άρθ. 316 ΚΠολΔ και στην διαταγή πληρωμής¹⁴. Δεν υπόκειται σε ερμηνεία η μη οριστική απόφαση, καθώς αυτή χρήζει ανάκλησης (309 ΚΠολΔ) και τυχόν αίτηση ερμηνείας της θα προσέκρουε σε έλλειψη εννόμου συμφέροντος¹⁵. Ομοίως, δεν υπόκειται σε ερμηνεία η ανύπαρκτη απόφαση (313 ΚΠολΔ), αφού αυτή δεν παράγει έννομες συνέπειες και δεν νοείται η υπαγωγή της σε διαδικασία ερμηνείας¹⁶, τυχόν δε αίτηση θα είναι επίσης απαράδεκτη λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος. Σχετικά με την ερμηνεία διαιτητικής απόφασης, προβλέπεται ρητώς στο άρθ. 894 ΚΠολΔ η ερμηνεία της από τους διαιτητές που την εξέδωσαν¹⁷.

III. Προϋπόθεση ερμηνείας: Αμφίβολα νοήματα και ασάφειες της απόφασης.

Όπως προαναφέρθηκε στις εισαγωγικές σκέψεις, είναι πιθανό το αληθές νόημα της απόφασης να μην είναι κατανοητό λόγω ασάφειας ή αμφιβολίας στην διατύπωσή της. Στην περίπτωση αυτή επιστρατεύεται η ερμηνεία της απόφασης, προκειμένου να αποκατασταθεί ακριβώς αυτό το αληθές νόημα, καθώς, σύμφωνα με την χαρακτηριστική διατύ-

11. Κεραμεύς, ΑΔΔ, σ. 294, Νίκας, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 11, σ. 645, Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 157, Νικόπουλος, Η ερμηνεία, 622, Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Μακρίδου), ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 2, ΕφΑθ 143/1971 Αρμ 1971. 533.

12. ΣχΠολΔ IV, σ. 379. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 157, Νικόπουλος, Η ερμηνεία, 621, Κεραμεύς, ΑΔΔ, σ. 292, Νίκας, ΠολΔ II (2005) § 94, αρ. 11, σ. 645-646, Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Μακρίδου), ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 2, Απαλαγάκη (-Μπαλογιάννη), ΕρμΚΠολΔ, 3η εκδ. (2013), 316, αρ. 4. Σχετικά με τις αποφάσεις του ΑΠ βλ. ΟΛΑΠ (μειοψ.) 12/2009 ΑρΧΝ 2009.708 με σημείωμα Νικολαΐδη και περισσότερα σχετικά ο.π. (σημ. 4). Και οι αποφάσεις του ΑΕΔ υπόκεινται σε ερμηνεία: ΑΕΔ 43/1991 ΔΔίκη 1992.298.

13. Κεραμεύς /Κονδύλης/Νίκας (-Μαργαρίτης), ΚΠολΔ I (2000), 551, αρ. 4, Μπέης, ΠολΔ, άρθ. 551, σ. 2069. Για το ζήτημα αν μια αίτηση ερμηνείας συνιστά κατά περιεχόμενο αίτηση αναψηλάφησης βλ. ΑΠ 2009/1986 ΝοΒ 1987. 1234.

14. Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Μακρίδου), ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 7, Μπέης, ΠολΔ, άρθ. 316, σ. 1291. Νίκας, ΠολΔ II (2005) § 94, αρ. 11, σ. 646, Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 159, Τσάκος, Η διόρθωση, ερμηνεία και συμπλήρωση της δικαστικής αποφάσεως και διατάξεως, των πρακτικών, βουλευμάτων και της διαταγής πληρωμής, Αρμ 1983. 1052 επ., 1066. Η ερμηνεία καθ' υπέρβαση του άρθ. 316 ΚΠολΔ μπορεί να ακυρωθεί με ανάλογη εφαρμογή του άρθ. 632 ΚΠολΔ, όπως ισχύει στην περίπτωση της διόρθωσης της διαταγής πληρωμής καθ' υπέρβαση του άρθ. 315 ΚΠολΔ. Για την λύση αυτή στην διόρθωση βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 224, Γέσιου-Φαλτσή, Προϋποθέσεις διορθώσεως διαταγής πληρωμής και δεδικασμένο (γνμ), ΕλλΔνη 1994, 1483 επ., 1485 και 1491.

15. Νοείται βέβαια ερμηνεία οριστικών διατάξεων περιλαμβανομένων σε μη οριστική απόφαση: Νικόπουλος, Η ερμηνεία, 621. Εξάλλου, ενδεχόμενη τελεσίδικη ερμηνευτική απόφαση με την οποία, υπό το ένδυμα της ερμηνείας, ανακαλείται, παρά το άρθ. 309 ΚΠολΔ, ολικώς ή μερικώς μη οριστική απόφαση, ελέγχεται αναιρετικά: ΑΠ 1927/2006 ΧρΙΔ 2007. 634 = ΕλλΔνη 2009. 706

16. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 26-27

17. ΕφΠατρ 1182/2002 ΑχΝ 2003.388. Βλ. και ΕφΠατρ 130/1989 ΝοΒ 1989. 605: «αν πεθάνει ο επιδιαιτητής, που διορίστηκε από το δικαστήριο και εξέδωσε τη διαιτητική απόφαση, νόμιμα ζητείται η αντικατάστασή του από το ίδιο το δικαστήριο με άλλον επιδιαιτητή για τη διόρθωση ή ερμηνεία της διαιτητικής αποφάσεως του αποθανόντα επιδιαιτητή δεδομένου μάλιστα ότι στην περίπτωση αυτή ο επιδιαιτητής αντλεί την εξουσία από το δικαστήριο που τον διόρισε και όχι από την προσωπική εμπιστοσύνη των μερών, που υπέβαλαν τη διαφορά σε διαιτησία».

πωση της νομολογίας, η ερμηνεία «είναι ξένη προς κάθε ιδέα αντιθέσεως της αποφάσεως προς την πραγματικότητα»¹⁸.

Μεταξύ αμφίβολης κι ασαφούς διατύπωσης υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά. Γι' αυτό, εξάλλου, η διάταξη του άρθ. 316 ΚΠολΔ αναφέρει τις δύο περιπτώσεις διακριτά: Αμφίβολο είναι το νόημα της απόφασης όταν η διατύπωση δίδει λαβή για διαφορετικές εκδοχές¹⁹. Ασαφές είναι το νόημα, όταν η διατύπωση δεν οδηγεί σε καμία εκδοχή, επειδή η διατύπωση είναι ακατάληπτη²⁰.

Διάσταση απόψεων σημειώθηκε στη θεωρία σχετικά με την αόριστη απόφαση. Κατά μία άποψη²¹, το αόριστο διατακτικό είναι ακατάληπτο και ως τέτοιο δεν συνιστά διατακτικό, αφού δεν εκφράζει δήλωση βούλησης του δικαστηρίου. Κατ' αντίθετη άποψη²², μολονότι στο κείμενο της διάταξης δεν μνημονεύεται ειδικώς η ανάγκη ερμηνείας της αόριστης διατύπωσης, και σε αυτή την περίπτωση απαιτείται ερμηνεία, διότι εκ των πραγμάτων αυτή η αοριστία οδηγεί σε ασάφεια ή αμφιβολία του νοήματος της απόφασης που αποτελεί, ακριβώς, την βασική προϋπόθεση ερμηνείας. Ωστόσο, κατά την γνώμη μας, συνεπέστερη τόσο με το γράμμα του νόμου όσο και με το σκοπό της διάταξης είναι η εξής διάκριση: Αν η αιτιολογία της απόφασης περιέχει σαφές έρεισμα για την αποσαφήνιση αόριστου διατακτικού, είναι προφανές ότι ερμηνεία μπορεί ευχερώς να γίνει²³. Αν όμως, εκτός του αόριστου διατακτικού, υπάρχει και αόριστο, ελλιπές ή ανύπαρκτο αιτιολογικό, δεν θα είναι δυνατή η αποκατάσταση του διατακτικού με άντληση ερμηνευτικού συμπεράσματος από το αιτιολογικό²⁴, με αποτέλεσμα να συντρέχει περίπτωση αδικαστής αίτησης παροχής δικαστικής προστασίας που δεν υπόκειται σε ερμηνεία αλλά σε ένδικα μέσα²⁵. Αν, πάλι, ένδικα μέσα δεν προβλέπονται ή έχουν εξαντληθεί, θα μπορούσε να

18. ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΕφΑθ 4803/1996 ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756.

19. ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΕφΑθ 4803/1996 ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997.756. Σε ερμηνεία με επιλογή μίας από τις δύο προβληθείσες ερμηνευτικές εκδοχές προχώρησε η ΠεντΕφΑιγ 23/1992 ΕλλΔνη 1994. 686. Βλ. και πιο κάτω στην § VI.1 του κυρίως κειμένου.

20. Νικόπουλος, Η ερμηνεία, σ. 618, ΕφΑθ 4803/1996 ΕλλΔνη 1997.1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756.

21. Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (1997), § 17, σ. 336

22. Νικόπουλος, Η ερμηνεία, σ. 618.

23. Αντίστοιχη λύση στην διόρθωση (315 ΚΠολΔ) προβλέπει η ΑΠ 1721/2009 ΝΟΜΟΣ. Είναι επιτρεπτή η διόρθωση της απόφασης και στην περίπτωση που το δικαστήριο παρέλειψε να περιλάβει διάταξη στο διατακτικό της ως προς ορισμένο αίτημα διαδίκου, με το οποίο όμως σχολήθηκε στο αιτιολογικό της. Βλ. όμως και ΑΠ 1672/2001. ΕλλΔνη 2004. 103, 175: Η εγκατάλειψη από το δικαστήριο παρεπόμενου αιτήματος περί καταβολής τόκων για την κύρια απαίτηση, δεν καθιστά ελλιπές το διατακτικό υπό την άνω έννοια. Και τούτο, διότι το αίτημα, που αφέρθηκε, έστω από παραδρομή, αδικαστο, θεωρείται ότι σιωπηρώς απορρίφθηκε. Συνεπώς, η απόφαση δεν μπορεί να διορθωθεί ως προς τούτο, αλλά μόνο να προσβληθεί με ένδικο μέσο.

24. Το δικαστήριο που καλείται να προβεί σε ερμηνεία του διατακτικού, αντλεί τα στοιχεία της ερμηνείας μόνο από το αιτιολογικό της απόφασης. Βλ. σχετ. πιο κάτω § VI, σημ. 54

25. Βλ. και άρθ. 559 αρ. 9 ή 17 ΚΠολΔ. Πρβλ. Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 8, σ. 117 σημ. 7: Αν πάλι η απόφαση δεν προσβληθεί, δεν παράγει δεδικασμένο, ενώ ούτε εκτελεστότητα θα μπορούσε να παραχθεί. Ενδεχόμενη απόπειρα εκτέλεσής της θα μπορούσε να ελεγχθεί ως άκυρη με ανακοπή του άρθ. 933 ΚΠολΔ ακριβώς λόγω ελαττωματικού εκτελεστού τίτλου: ΕφΚερκ 96/2002 ΝΟΜΟΣ.

υποστηριχθεί ότι η απόφαση δεν παράγει δεδικασμένο²⁶ και εκτελεστότητα, καθώς στην απόφαση δεν εμπεριέχεται δήλωση βουλήσεως του δικαστηρίου²⁷.

IV. Κίνηση της διαδικασίας ερμηνείας στο αρμόδιο δικαστήριο

Η ερμηνεία της απόφασης δεν χωρεί αυτεπαγγέλτως αλλά μόνο με απρόθεσμη²⁸ αίτηση διαδίκου σύμφωνα με ρητή πρόβλεψη του άρθ. 316 ΚΠολΔ κατ' ειδικότερη εφαρμογή της αρχής της διαθέσεως (106 ΚΠολΔ). Η ρύθμιση αυτή συνάδει με την υποκειμενική λειτουργία του δεδικασμένου και με τα υποκειμενικά όρια της εκτελεστότητας. Καθώς ο θεσμός της ερμηνείας αποκαθιστά την απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών της απόφασης, οτιδήποτε είναι σαφές κι αδιαμφισβήτητο για τους διαδίκους, δεν μπορεί να είναι ασαφές και αμφισβητήσιμο για το δικαστήριο²⁹ που την εξέδωσε. Επομένως, ενόψει των αμέσως προηγούμενων παραδοχών, ενδεχόμενη αυτεπάγγελτη επέμβαση του δικαστηρίου προς ερμηνεία απόφασης σαφούς κι αδιαμφισβήτητου νοήματος, θα ήταν αδικαιολόγητη, καθώς θα άφηνε χώρο για ανεπίτρεπτη αναδίκαση και νέα κρίση επί της ήδη κριθείσας διαφοράς.

Αρμόδιο δικαστήριο είναι εκείνο που εξέδωσε την υποκείμενη σε ερμηνεία απόφαση (317 § 2 ΚΠολΔ), με σύνθεση αποτελούμενη ακόμα και με δικαστές διαφορετικούς απ' αυτούς που είχαν μετάσχει στην σύνθεση που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση³⁰.

Εκτός από την ανάγκη ερμηνείας μετά από την υποβολή σχετικής αίτησης, περίπτωση ερμηνείας μιας δικαστικής απόφασης συντρέχει και όταν στο πλαίσιο άλλης δίκης ένας διάδικος προσκομίζει απόφαση και προβάλλει συγχρόνως ισχυρισμό ότι από την προσκομιζόμενη απόφαση παράγεται δεδικασμένο. Στο πλαίσιο εξέτασης του ισχυρισμού περί δεδικασμένου, το δικαστήριο μπορεί να διαγνώσει τυχόν ασάφεια ή αμφισημία και στη συνέχεια να την ερμηνεύσει παρεμπιπτόντως. Η παρεμπιπτούσα ερμηνεία στην οποία θα προβεί το δικαστήριο αποσαφηνίζοντας την προσκομιζόμενη (κι ερμηνευόμενη εν προκειμένω) απόφαση, περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου, εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθ. 331 ΚΠολΔ (κυρίως εφόσον πρόκειται για το ίδιο δικαστήριο που θα ήταν το αρμόδιο κατ' άρθ. 317 § 2 ΚΠολΔ), υπό την έννοια ότι δεν θα χωρεί παραδεκτά αντίθετη ερμηνεία από άλλο δικαστήριο ή αίτηση κατά την διαδικασία των άρθ. 316 και 317 επ. ΚΠολΔ³¹.

26. Πρβλ. *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 8, σ. 117.

27. *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 5, σ. 67.

28. Βλ. ΑΠ 1927/2006 ΧρΙΔ 2007. 634 = ΕΛΛΔνη 2009. 706 με την οποία κρίθηκε ότι η μη πρόβλεψη προθεσμίας στον ΚΠολΔ δεν συνιστά ακούσιο κενό και ότι η ρύθμιση του άρθ. 110 § 2 ΚΔιοικΔικ, με την οποία θεσπίζεται προθεσμία 60 ημερών από την επίδοση της απόφασης και σε κάθε περίπτωση τριών ετών από τη δημοσίευση της υπό ερμηνεία απόφασης, δεν εφαρμόζεται αναλόγως στην πολιτική δίκη, επειδή η ως άνω διάταξη του ΚΔιοικΔικ υπαγορεύεται από τις ιδιαιτερότητες της διοικητικής δίκης. Για την βραχύβια ρύθμιση του άρθ. 333 § 2 ΚΠολΔ 1967 (α.ν. 44/1967) με την οποία είχε εισαχθεί προθεσμία έξι μηνών από την τελεσιδικία ή από την δημοσίευσή της, εφόσον δεν υπέκειτο σε ένδικα μέσα βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, 623.

29. *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, 619.

30. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 170. *Μπέης*, ΠολΔ, άρθ. 316, σ. 1291, ο ίδιος, Δ 1998, 296, *Νίκας*, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 10, σ. 647, *Τσάκος*, ο.π. (σημ. 14), 1054-1055.

31. *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 17, σ. 336-337. Είναι διαφορετικό το ζήτημα της δυνατότητας ερμηνείας με παρεμπιπτούσα αίτηση ή με ένσταση, η οποία αποκλείεται όταν η παρεμπιπτούσα κρίση πραγματοποιείται (και η ένσταση προβάλλεται) στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας από εκείνη με την οποία εκδόθηκε η ερμηνευόμενη απόφαση (βλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 186, *Νίκας*, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 12, σημ. 46, σ. 646. Αντιθ. *Νικόπουλος*, Η ερμη-

V. Τα όρια της ερμηνείας

1. Το διατακτικό της ερμηνευόμενης απόφασης ως όριο ερμηνείας

Η διαδικασία ερμηνείας της δικαστικής απόφασης αποτελεί μια λογική-πνευματική διαδικασία που υπόκειται σε περιορισμούς και συγκεκριμένα όρια³². Τούτο οφείλεται στο ότι η ερμηνεία δεν πρέπει να υποκαθιστά³³, αλλά μόνο να αποσαφηνίζει το ασαφές, αόριστο ή αμφίβολου νοήματος διατακτικό της ερμηνευόμενης απόφασης. Πρόκειται για καθήκον που ούτε εύκολο αποδεικνύεται ούτε πάντα ξεκάθαρο³⁴. Πράγματι, η ερμηνεία πρέπει να κινείται στα όρια του διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης. Ο περιορισμός αυτός έχει την έννοια ότι το δικαστήριο δεν έχει εξουσία με ερμηνεία ή προσθήκη νέας διάταξης ούτε να αλλοιώσει την ουσία της ερμηνευόμενης απόφασης, αλλάζοντας το διατακτικό της³⁵, ούτε να συμπληρώσει παραλείψεις σε αιτήματα που υποβλήθηκαν από τους διαδίκους, ούτε να διαλάβει διατακτικό ευρύτερο σε σχέση με το διατακτικό και το αντικείμενο δίκης της ερμηνευόμενης απόφασης³⁶. Εφόσον το δικαστήριο προχωρήσει σε κάποιες από τις προαναφερθείσες ενέργειες, θα προέβαινε σε αντίθετη με το δεδικασμένο³⁷ και την εκτελεστότητα ερμηνεία.

2. Επέκταση της ερμηνείας και στις αιτιολογίες;

Κατά πάγια άποψη στην θεωρία και στη νομολογία, θέμα ερμηνείας μιας απόφασης τίθεται όταν είτε το διατακτικό της απόφασης είτε το αιτιολογικό της, που έχει «προσόντα διατακτικού»³⁸ είναι ασαφές ή αμφίβολου νοήματος. Προσόντα διατακτικού έχουν οι αιτιολογίες που περιέχουν δικαστική διάγνωση και καλύπτονται από την εμβέλεια του δεδικασμένου, συνήθως σε αιτιολογίες με κρίση για προδικαστικά ζητήματα (331 ΚΠολΔ)³⁹.

νεία, σ. 623). Και είναι διαφορετικό, διότι η ως άνω παρεμπίπτουσα κρίση για την ύπαρξη δεδικασμένου από την ερμηνευόμενη απόφαση δεν προϋποθέτει (κύρια ή παρεμπίπτουσα) αίτηση ερμηνείας, αλλά χωρεί αυτεπαγγέλτως, προκειμένου να καταστεί εφικτή η διάγνωση της διαδικαστικής προϋπόθεσης της έλλειψης δεδικασμένου.

32. ΠεντΕφΑιγ 23/1992 ΕλλΔνη 1994. 686, *Νίκας*, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645: Η ερμηνεία της δικαστικής απόφασης δεν γίνεται ελεύθερα.

33. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171

34. Βλ. σχετική αντιπαράθεση επιχειρημάτων περί της μεθόδου ερμηνείας μεταξύ *Μαργαρίτη* και *Μπέη* στην Δ 1998, 283 επ. που αφορμή είχε τα προηγηθέντα σχόλια *Μπέη* στις ΕφΑθ 4803/1996 και 10592/1996, Δ 1998, 42 επ. και 64 επ. αντίστοιχα. Σχετικά με τις αντιτιθέμενες απόψεις βλ. στο κυρίως κείμενο της μελέτης, § VI.2

35. ΟΛΑΠ 12/2009 ΑρχΝ 2009.708 με σημείωμα *Νικολαΐδη*

36. *Απαλαγάκη*, Τα όρια και οι προϋποθέσεις της επιτρεπτής (παραδεκτής) διόρθωσης και ερμηνείας των δικαστικών αποφάσεων (γνμδ.), Αρμ 2005, 1696 επ., 1702, όπου και ενδιαφέροντα περιστατικά απαγορευμένης ερμηνείας.

37. ΑΠ 2009/1986 ΝοΒ 1987. 1234, ΑΠ 177/1975 ΝοΒ 1975. 897, ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΕφΑθ 4803/1996 Δ 1998. 64, ΕφΠατρ 225/1991 Δ 1991. 834, ΠΠρΣαμ 122/2008 ΝΟΜΟΣ, *Μπέης*, ΠολΔ, άρθ. 316, σ. 1290 επ.

38. ΣχΠολΔ V, σ. 353, ΑΠ 1927/2006 ΧρΙΔ 2007. 634 = ΕλλΔνη 2009. 706, ΑΠ 1124/2002 ΧρΙΔ 2002. 922, ΑΠ 337/1993 ΕλλΔνη 1994.379 = ΕΕΝ 1994. 252, ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΕφΑθ 4803/1996 ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ1997. 756, ΠεντΕφΑιγ 23/1992 ΕλλΔνη 1994. 686, *Καλαβρός*, ΠολΔ, Γενικό Μέρος, 3η εκδ. (2012), § 38, αρ. 34, σ. 597, *Κεραμείς*, ΑΔΔ, σ. 293, *Μπέης*, ΠολΔ, άρθ. 316, 1290 επ., *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, 621. Βλ. πάντως για την ερμηνεία των αποφάσεων του ΑΠ: ΟΛΑΠ 12/2009 (μειοψ.), ο.π. (σημ. 4).

39. Για την προαναφερθείσα έννοια των αιτιολογιών «με προσόντα διατακτικού» βλ. *Κονδύ-*

Σημειώνεται, ωστόσο, ότι κατά την διατύπωση μέρους της νομολογίας⁴⁰, «περίπτωση ερμηνείας του αιτιολογικού της αποφάσεως συντρέχει, όταν τούτο συνδέεται προς το διατακτικό». Η επιλογή της συγκεκριμένης διατύπωσης προκαλεί αμφισημία. Μήπως η συγκεκριμένη φράση αποτελεί εναλλακτική διατύπωση που δεν διαφοροποιείται από την ως άνω θέση της νομολογίας, ότι δηλαδή σε ερμηνεία υπόκειται το αιτιολογικό με προσόντα διατακτικού; Ή μήπως τελικά υπονοείται κάτι τελείως διαφορετικό, ότι δηλαδή αιτιολογίες που «συνδέονται προς το διατακτικό» είναι οι γνωστές από την θεωρία αιτιολογίες «που στηρίζουν το διατακτικό»⁴¹; Αν είναι έτσι τα πράγματα, μήπως τελικά, εκτός από τις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού, ερμηνείας χρήζουν και οι αιτιολογίες που στηρίζουν το διατακτικό;

Κατ' αρχάς, η παρατηρηθείσα αμφισημία θα μπορούσε να αρθεί και μόνο με την εξής διαπίστωση: Κοινό στοιχείο της ως άνω μερίδας της νομολογίας είναι ότι οι αποφάσεις που την αποτελούν στη μείζονα πρότασή τους παραπέμπουν στην ΑΠ 337/1993⁴², για να στηρίξουν την επιλεγείσα διατύπωση (δηλαδή ότι ερμηνεύονται οι αιτιολογίες «που συνδέονται με το διατακτικό»). Όμως μια προσεκτική ανάγνωση της ως άνω αρεοπαγίτικης απόφασης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ουδόλως αυτή περιέχει την ανωτέρω διατύπωση. Αντιθέτως, αναφέρει ότι ερμηνεύονται οι αιτιολογίες, όταν «επέχουν θέση διατακτικού», δηλαδή περιέχει διατύπωση ταυτόσημη με την κυρίαρχη στη νομολογία φράση «αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού». Συνεπώς, η ΑΠ 337/1993 συντάχθηκε με την πάγια θέση της νομολογίας, ότι ερμηνεία χωρεί μόνο στις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού.

Πέρα από την προαναφερθείσα παρατήρηση, όμως, σκόπιμο θα ήταν να ερευνηθεί περαιτέρω, αν είναι τελολογικά ορθή η δεύτερη ως άνω εκδοχή, αν δηλαδή οι αιτιολογίες που «στηρίζουν το διατακτικό» μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ερμηνείας κατά την δικονομική έννομη τάξη. Η έρευνα αυτή διέρχεται αναγκαστικά από την διδασκαλία περί του αντικειμένου του δεδικασμένου και περί της επέκτασής του στις αιτιολογίες της απόφασης. Και τούτο, διότι η εμβέλεια της ερμηνευτικής διαδικασίας ως προς το αιτιολογικό συναρτάται με την εμβέλεια του δεδικασμένου, αφού πρωτίστως η εμβέλεια του δεδικασμένου είναι αυτή που δεν επιτρέπεται να θιγεί από την ερμηνευτική διαδικασία⁴³.

Ως προς το αντικείμενο του δεδικασμένου φαίνεται να επικρατεί η θέση ότι οι προκείμενες του τελικού δικανικού συλλογισμού, τόσο η μείζων όσο και η ελάσσων πρόταση, καθίστανται απρόσβλητες σε μελλοντική δίκη, με σκοπό να διασφαλιστεί το πόρισμα του δικανικού συλλογισμού «ως ενιαίο όλον»⁴⁴. Κατ' αυτή την άποψη (γνωστή στη θεωρία και ως

λη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 148-149, σημ. 74, *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 36-37 και 94.

40. Βλ. ΕφΑθ 3404/2014 ΕΠολΔ 2014. 326 με παρατηρήσεις *Καλαβρού* = ΝοΒ 2015.49 με παρατηρήσεις *Χατζηγιάννου*, ΕφΑθ 8958/2003 ΕλλΔνη 2004. 1457, ΕφΑθ 4803/1996 ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ1997. 756.

41. Για την διάκριση ανάμεσα στις αιτιολογίες που «στηρίζουν το διατακτικό» και καλύπτονται από το λεγόμενο «σχετικό δεδικασμένο» και στις αιτιολογίες με «προσόντα διατακτικού», που διαγιγνώσκουν έννομες συνέπειες επί προδικαστικού ζητήματος και καλύπτονται με το δεδικασμένο υπό τους όρους του άρθ. 331 ΚΠολΔ, βλ. σχετ. *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 96 σημ. 6.

42. Βλ. ΕλλΔνη 1994. 379

43. Πρβλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 94

44. Βλ. *Κουρούλη*, Η νομική φύση του δεδικασμένου (1988), 165 επ., *Ποδηματά*, Δεδικασμένο - αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων I (1995), 79 επ. και II (2002), 3 επ., *Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα (-Κουρούλη)* ΚΠολΔ I (2000), 322 αρ. 4, *Μπέη*, ΠολΔ, άρθ. 324, σ. 1320 επ., *Κονδύλη*, Το

«σχετικό δεδικασμένο») ούτε η μείζων (όπου αναφέρονται σκέψεις του δικαστηρίου για την ισχύ και την ερμηνεία του εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου) ούτε η ελάσσων πρόταση (όπου περιλαμβάνονται η ιστορική αιτία, οι νομικές έννοιες και κρίσεις ή οι διαπιστούμενες νομικές καταστάσεις) καλύπτονται αυτοτελώς από το δεδικασμένο. Η δέσμευσή τους αναπτύσσεται αποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συλλογισμού ως συνόλου και είναι απολύτως εξαρτημένη από την δέσμευση που δημιουργείται για το συγκεκριμένο συμπέρασμά του, αποβλέποντας μόνο η δέσμευση αυτή να διαφυλάξει τον δεσμό προκειμένων και συμπεράσματος και να θωρακίσει το περιεχόμενο του τελευταίου από έμμεσες αμφισβητήσεις⁴⁵. Συνεπώς, για τους σκοπούς της έρευνάς μας, αιτιολογικό που «συνδέεται προς το διατακτικό» είναι όλες οι αιτιολογίες του δικανικού συλλογισμού που, συνδεόμενες ως ενιαίο όλο με το διατακτικό, καλύπτονται από το δεδικασμένο.

Από την συνδυασμένη εξέταση αφενός της ως άνω διατύπωσης μερίδας της νομολογίας (ότι δηλαδή ερμηνεία χωρεί και στις αιτιολογίες που συνδέονται προς το διατακτικό) και αφετέρου της εκδοχής του «σχετικού δεδικασμένου», όπως μόλις παρατέθηκε συνοπτικά, θα έλεγε κανείς ότι, εφόσον το διατακτικό συνδέεται στενά με τις προκειμένες ως ενιαίο όλο, η ερμηνεία των προκειμένων είναι δυνατή, στο μέτρο ακριβώς που αποκατάσταση του διατακτικού μπορεί να πραγματοποιηθεί δια της ερμηνείας των προκειμένων που συνδέονται με το διατακτικό ως ενιαίο όλο. Γίνεται όμως αμέσως αντιληπτό ότι η εκδοχή αυτή διευρύνει ουσιαστικά τα όρια ερμηνείας και στις αιτιολογίες που συγκροτούν το ενιαίο όλο του δικανικού συλλογισμού, γεγονός που οδηγεί σε αντίστοιχη διεύρυνση των περιθωρίων επέμβασης με αντίστοιχη αύξηση των κινδύνων για έμμεση μεταβολή του διατακτικού και αλλοίωση του παραχθέντος δεδικασμένου⁴⁶. Μια τέτοια εξέλιξη είναι αντίθετη με το πνεύμα του άρθ. 316 ΚΠολΔ, καθώς βασικός περιορισμός της ερμηνείας είναι το αμετάβλητο του διατακτικού. Πέραν τούτου, όμως, η επέκταση της ερμηνείας και στις προκειμένες του δικανικού συλλογισμού, όπου εντοπίζονται αιτιολογίες ακόμα και χωρίς προσόντα διατακτικού, είναι και περιττή, επειδή δεν καλύπτει κάποιο πρακτικό κενό. Ειδικότερα:

(α) Αν υπάρχει ασαφές ή διφορούμενο διατακτικό και σαφείς αιτιολογίες, τότε το δικαστήριο ερμηνεύει το ασαφές ή αμφίβολου νοήματος διατακτικό αντλώντας απλώς συμπέρασμα από τις σαφείς αιτιολογίες, χωρίς να ερμηνεύει κι αυτές. Άλλωστε, ενδεχόμενη ανάγκη αποσαφήνισης του διατακτικού που έρχεται σε διάσταση με τις αιτιολογίες,

δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 364 επ., *Καργάδο*, Σκέψεις επί της αρχής της συζητήσεως, Αφιέρωμα Τσιριντάνη (1980), 253, σημ. 64, *Μαργαρίτη*, ΕρμΚΠολΔ I (2012), άρθ. 324, αριθ. 5, *Νίκα*, Το έννομο συμφέρον (1981), σ. 136, *τον ίδιο*, ΠολΔ II (2005) § 96, αρ. 16, σ. 675, ΑΠ 436/2009 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 567/2001 ΕλλΔνη 2002.1365, ΑΠ 1019/1993 ΕλλΔνη 1994.1552. Αντιθ. *Καλαβρός*, ΠολΔ, Γενικό μέρος, 3η εκδ. (2012), § 38, αρ. 171-185, σ. 652-661, *Μπαμπινιώτης*, Η αντικατάσταση των αιτιολογιών στο δίκαιο της αναίρεσης (2009), 160 επ., ιδίως 165 επ. Σε κάθε περίπτωση, δεν καλύπτονται από το δεδικασμένο οι περιεχόμενες στις προκειμένες του δικανικού συλλογισμού πλεοναστικές κρίσεις (*obiter dicta*): βλ. αντί άλλων *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 96, σημ. 6. Γι' αυτό τον λόγο, άλλωστε, οι πλεοναστικές κρίσεις δεν υπόκεινται ούτε σε διόρθωση (βλ. κατωτέρω σημ. 48) ούτε σε ερμηνεία.

45. *Ποδηματά*, Δεδικασμένο - αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων I (1995), σ. 86-87. *Κονδύλης*, Το Δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 380-383.

46. Κάτι τέτοιο, εξάλλου, συνέβη με την ΕφΑθ 3404/2014 που αποτέλεσε αφορμή της παρούσας μελέτης. Βλ. § VII του κυρίως κειμένου, ιδίως σημεία υπό β' και γ'.

μπορεί να γίνει μόνο με διόρθωσή του (315 ΚΠολΔ)⁴⁷, καθώς βασικό στοιχείο της διόρθωσης είναι ακριβώς η εξωτερική μεταβολή του διατακτικού⁴⁸.

(β) Αν πάλι υπάρχει σαφές διατακτικό και ασαφείς αιτιολογίες, το διατακτικό θα υπερισχύει, ακόμα και αν ως νομικά ορθότερη φαίνεται η λύση που περιέχεται στις αιτιολογίες κι επομένως δεν θα συντρέχει νόμιμη περίπτωση ερμηνείας του⁴⁹.

Από την ανάπτυξη που προηγήθηκε, η εκδοχή ότι η κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ ερμηνεία δικαστικής απόφασης μπορεί να επεκταθεί στις αιτιολογίες που στηρίζουν το διατακτικό (δηλαδή στο σύνολο των αιτιολογιών στις οποίες επεκτείνεται το δεδικασμένο) δεν είναι πειστική. Ως εκ τούτου, η διατύπωση της ανωτέρω μερίδας της νομολογίας, ότι αντικείμενο ερμηνείας αποτελεί και το «αιτιολογικό που συνδέεται προς το διατακτικό», θα πρέπει να εννοηθεί αποκλειστικά με τέτοιο τρόπο, ώστε αντικείμενο ερμηνείας να αποτελεί το αιτιολογικό της ερμηνευόμενης απόφασης με προσόντα διατακτικού.

VI. Στάδια και μέθοδος ερμηνείας

1. Το προκαταρκτικό στάδιο διαπίστωσης της ανάγκης ερμηνείας

Σε πρώτη φάση το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εισάγεται αίτηση ερμηνείας δικαστικής απόφασης (317 § 2 ΚΠολΔ), εξετάζει αν πράγματι η απόφαση είναι σαφής, ορισμένη και χωρίς αμφίβολο νόημα. Ως προς τούτο, το δικαστήριο βασίζεται κυρίως στη γραμματική ερμηνεία και στην αναζήτηση του γλωσσικού νοήματος των όρων που χρησιμοποιήθηκαν σε συνάρτηση προς την όλη διαφορά⁵⁰. Με άλλα λόγια, το δικαστήριο προσεγγίζει το κείμενο της απόφασης κυρίως με βάση τη νομική γλώσσα, εφόσον η ασάφεια ή η αμφιβολία προκύπτει σε χωρίο της απόφασης που αφορά σε νομικό όρο⁵¹, ενώ δεν αποκλείεται και η προσέγγιση του κειμένου με βάση την καθομιλουμένη, εφόσον το πρόβλημα ερμηνείας εντοπίζεται σε ασυνταξία ή έλλειψη ή «βαρβαρισμό» (ατυχή έκφραση) που δεν αφορά σε νομικό όρο αλλά ενδεχομένως επηρεάζει το νόημα του διατακτικού. Για να φτάσει το δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι η απόφαση είναι σαφής ή αναμφίβολου νοήματος, θα πρέπει να θέσει το προκαταρκτικό ερώτημα αν, κατά την ανάγνωση και πρόσληψη του νοήματος του διατυπωθέντος διατακτικού της απόφασης, υπάρχει ή όχι σαφήνεια (στην περίπτωση αόριστης ή ασαφούς απόφασης) ή αν υπάρχει μονοσημία⁵² ή αμφισημία/πολυσημία (στην περίπτωση αμφίβολου νοήματος στην απόφαση). Και τούτο, διότι μόνο εφόσον υπάρξει καταφατική απάντηση στο ανωτέρω προκαταρκτικό ερώτημα,

47. Βλ. *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 334. Πρβλ. ΑΠ 933/1994 ΑρχΝ 1994. 562 = ΕλλΔνη 1996. 324: Σε αίτηση διόρθωσης πρέπει να «αποδίδεται ασυμφωνία μεταξύ του αιτιολογικού και του διατακτικού της απόφασης».

48. Και σε αυτή την περίπτωση, πάντως, διόρθωση δεν νοείται για ακούσιες παραδρομές στη μείζονα σκέψη και στις πλεοναστικές κρίσεις (*obiter dicta*) για τις οποίες δεν συντρέχει βλάβη του διαδίκου. Βλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 91-94 όπου και σχετικές παραπομπές.

49. *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 334.

50. *Καλαβρός*, ΠολΔ, Γενικό μέρος, 3η εκδ. (2012), § 38, αρ. 35, σ. 598.

51. Βλ. *Μαργαρίτη*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283 επ., 288: Όταν μια λέξη χρησιμοποιείται σε νομικά προσανατολισμένο κείμενο, όπως είναι η ερμηνευόμενη απόφαση, η χρήση της καθομιλουμένης, ως ερμηνευτικού εργαλείου δεν είναι η άριστη ή τουλάχιστον η τελειωτική προσέγγιση του κειμένου. Ομοίως βλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171.

52. Πρβλ. *Μαργαρίτη*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998, 283 επ., 285, ο οποίος όμως αναφέρεται μόνο στη μονοσημία ή πολυσημία ως ζήτημα προς διάγνωση, αν και αναγνωρίζει ότι εξετάζεται η «σαφήνεια» ή «προφάνεια» και το «αναμφίβολο».

μπορεί να τεθεί θέμα ερμηνείας. Η ανωτέρω διαδικασία απάντησης επί του προκαταρκτικού αυτού ερωτήματος συνιστά και αυτή ερμηνευτική διαδικασία, που σκοπό έχει την διαπίστωση αν συντρέχουν ή όχι οι προϋποθέσεις εφαρμογής του αρθ. 316 ΚΠολΔ⁵³ και συνακόλουθα, οι προϋποθέσεις περαιτέρω ερμηνείας της απόφασης.

2. Το κύριο στάδιο ερμηνείας και οι διατυπωθείσες απόψεις για τη μέθοδο ερμηνείας

Μετά την διέλευση από το ανωτέρω προκαταρκτικό στάδιο και μετά και την διαπίστωση της ανάγκης ερμηνείας της απόφασης, το δικαστήριο εισέρχεται στο κύριο στάδιο της κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ ερμηνείας, δηλαδή σε αυτό κατά το οποίο καλείται να ερμηνεύσει την αληθή βούληση του δικαστή που διατύπωσε την ασαφή ή αμφιβόλου νοήματος απόφαση. Για το σκοπό αυτό, το δικαστήριο αντλεί τα στοιχεία της ερμηνείας μόνο από το αιτιολογικό της απόφασης⁵⁴, από τα έγγραφα και τα λοιπά αποδεικτικά μέσα⁵⁵ που έλαβε ο δικαστής υπόψη του, από τα πρακτικά της συζήτησης και από τις προτάσεις και τις προσθήκες των διαδίκων⁵⁶, εφόσον από το σώμα της ερμηνευόμενης απόφασης προκύπτει ότι πράγματι το δικαστήριο εκείνο έλαβε υπόψη του τις προτάσεις και τις προσθήκες αυτές, ως παραδεκτά υποβληθείσες.

Σε αυτό το σημείο τίθεται το δυσχερές ζήτημα, αν η αναζήτηση της αληθούς βούλησης του δικαστή που διατύπωσε την ασαφή ή αμφιβόλου νοήματος ερμηνευόμενη απόφαση, προσανατολίζεται προς την υποκειμενική του βούληση ή αν απαιτείται αντικειμενική αναζήτηση του αληθούς νοήματος της απόφασης, υπό την έννοια της ιδανικής εφαρμογής του δικαίου στην συγκεκριμένη περίπτωση από έναν άλλον, άριστο εφαρμοστή του⁵⁷. Το δυσχερές αυτό ζήτημα καθίσταται ακόμα δυσχερέστερο, επειδή το δικαστήριο καλείται να προβεί σε ερμηνεία, κινούμενο μέσα στα στενά όρια του άρθ. 316 ΚΠολΔ, ώστε να αποφευχθεί κεκαλυμμένη αναδίκαση της κριθείσας υπόθεσης⁵⁸. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίχθηκε⁵⁹ ότι η ερμηνεία πρέπει να περιοριστεί στην κατανόηση του κειμένου της απόφασης και όχι στην εξεύρεση του τι θα ήταν ορθότερο να έχει κριθεί με την ερμηνευόμενη απόφαση. Συνεπώς, κατά την άποψη αυτή, περιθώρια τελολογικής ερμηνείας της απόφασης δεν υπάρχουν, καθώς η ερμηνευτική αυτή μέθοδος ταιριάζει σε εφαρμογή κανόνα ουσιαστικού δικαίου, δηλαδή σε δικαιοδοτικό καθήκον που το συγκεκριμένο δικαστήριο δεν έχει. Γι' αυτό, περιορίζεται το δικαστήριο σε αποσαφήνιση τυχόν διατυπωθείσας ασαφώς ή κατά τρόπο αμφίβολο απόφασης. Παραλλαγή της άποψης αυτής

53. Πρβλ. *Μαργαρίτη*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998, 283 επ., 285.

54. *Νίκας*, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645, Απαλαγάκη (-*Μπαλογιάννη*), ΕρμΚΠολΔ, 3η εκδ. (2013), 316, αρ. 2, Κεραμείς /Κονδύλης/Νίκας (-*Μακρίδου*), ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ.4, *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (2007), σ. 334, ΠεντΕφΑιγ 23/1992 ΕλλΔνη 1994.686

55. ΟΛΑΠ 12/2009 (μειοψ.) ΑρχΝ 2009. 708: Τα στοιχεία γενικά της δίκης. *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 17, σ. 334.

56. *Νίκας*, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645, *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 170, *Τσάκος*, ο.π. (σημ. 14), 1054

57. *Μαργαρίτης*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998, 283 επ., 287, *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171

58. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171

59. *Μαργαρίτης*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998, 283 επ., 288. Με την άποψη αυτή συντάχθηκε η *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171. Σύμφωνος ως προς τη μη χρήση της τελολογικής μεθόδου ερμηνείας και ο *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ, 2η εκδ. (1997), § 17, σ. 335, σημ. 66.

συνιστά η εκδοχή ότι σκόπιμη είναι η ερμηνευτική μέθοδος των άρθρ. 173, 200 ΑΚ για την δήλωση βουλήσεως, δεδομένου ότι η δικαστική απόφαση συνιστά δήλωση βουλήσεως του δικαστηρίου⁶⁰. Κατ' αποτέλεσμα, λοιπόν, έστω και με διαφορετική θεμελίωση, οι ανωτέρω εκδοχές συντείνουν στο ότι το επιφορτισμένο με την ερμηνεία δικαστήριο αναζητεί την υποκειμενική βούληση του εκδώσαντος την ερμηνευόμενη απόφαση δικαστή, υπό την έννοια του τι πραγματικά ηθέλησε εκείνος να αποφανθεί, όχι τι ήταν ενδεχομένως ορθό ή ορθότερο να αποφανθεί.

Υποστηρίχθηκε όμως μια διαφορετική άποψη⁶¹, σύμφωνα με την οποία, όταν με την ερμηνεία γίνεται επιλογή ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες ενδεχόμενες σημασίες της απόφασης, το δικαστήριο πρέπει να επιλέξει εκείνη που εναρμονίζεται περισσότερο με τους κανόνες δικαίου, τους οποίους εφάρμοσε η ήδη ερμηνευόμενη απόφαση. Αυτή η διαδικασία ερμηνείας γίνεται με την τελολογική μέθοδο ερμηνείας του κανόνα δικαίου που είχε εφαρμόσει ο δικαστής που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση. Κατά την άποψη αυτή, η αναζήτηση της υποκειμενικής βούλησης του εκδώσαντος την απόφαση δικαστή δεν βασίζεται στο νόμο. Η αίτηση ερμηνείας του άρθρ. 316 ΚΠολΔ μπορεί να υποβληθεί στο ίδιο δικαστήριο, αλλά ακόμα και με σύνθεση διαφορετική απ' αυτή που την εξέδωσε. Αν λοιπόν ο νομοθέτης αποσκοπούσε στην αναζήτηση της υποκειμενικής βούλησης του δικαστή που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση, θα προέβλεπε ως αναγκαία την ερμηνεία από εκείνο τον ίδιο δικαστή. Ως εκ τούτου, καταλήγει η άποψη αυτή, η υποκειμενική βούληση του δικαστή δεν είναι το ασφαλέστερο μέσο ορθής ερμηνείας, ενώ η τελολογική μέθοδος ερμηνείας που εκείνος εφήρμοσε όταν οδηγήθηκε στην απόφασή του, είναι εξίσου ασφαλής και κατά την ερμηνεία της απόφασής του.

3. Ιδία θέση

Αν και οι ανωτέρω δύο απόψεις αντιμετωπίστηκαν από τη θεωρία ως αντίθετες, εντούτοις, μια άλλη ανάγνωσή τους ίσως να ευνοεί την διαπίστωση ότι αφορούν σε διαφορετικό ζήτημα. Η μεν πρώτη άποψη εστιάζει στην ερμηνεία της ασάφειας, δηλαδή στην περίπτωση όπου η διατύπωση του διατακτικού είναι ακατάληπτη και το δικαστήριο καλείται να δώσει το ένα και μοναδικό νόημα του διατακτικού. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή το νόημα θα δοθεί αναζητώντας την βούληση του εκδώσαντος την ερμηνευόμενη απόφαση δικαστή με γλωσσικά, υποκειμενικά κριτήρια και με αναδρομή στο αιτιολογικό και στα στοιχεία που εκείνος ο δικαστής έλαβε υπόψη. Όμως, η άποψη αυτή δεν φαίνεται να καλύπτει την περίπτωση όπου η διατύπωση εμπεριέχει αμφισημία ή πολυσημία, διότι τότε ακριβώς το δικαστήριο, για να άρει την αμφιβολία, οφείλει αναγκαστικά να επιλέξει μεταξύ περισσοτέρων της μίας ερμηνευτικών εκδοχών. Στην περίπτωση αυτή, η δεύτερη άποψη, που προκρίνει την τελολογία, φαίνεται πιο δόκιμη⁶².

60. ΑΠ 110/2001 ΝΟΜΟΣ: Οι ερμηνευτικοί κανόνες των άρθρων 173 και 200 ΑΚ εκφράζουν γενικότερες ερμηνευτικές αρχές που εφαρμόζονται και κατά την ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων. Όταν το δικαστήριο διαπιστώνει την ύπαρξη κενού ή αμφιβολίας στην δικαστική απόφαση οφείλει να προσφεύγει στους κανόνες της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, για την ανεύρεση του αληθούς νοήματός της. Κατά τον *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ 2η εκδ. (2007), § 17, σ. 335, σημ. 66, κατά την ερμηνεία της δικαστικής απόφασης εφαρμόζεται μόνο το άρθρ. 173 ΑΚ.

61. *Μπέης*, Δ 1998, 296. Πρβλ. και *Νίκα*, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645, σημ. 40

62. Την άποψη αυτή φαίνεται να ακολουθήσε εκ του αποτελέσματος η ΠεντΕφΑιγ 23/1992 ΕλλΔνη 1994. 686, για να ερμηνεύσει την διατύπωση «νόμιμος τόκος» στο διατακτικό της ερμη-

Θα μπορούσε να αντιταχθεί, πάντως, ότι στην τελευταία αυτή περίπτωση των περισσότερων ερμηνευτικών επιλογών, η δεύτερη άποψη που προτάσσει την τελολογική ερμηνεία, ενδέχεται να αφήνει περιθώριο για κεκαλυμμένη μη νόμιμη δικαιοδοτική κρίση του δικαστηρίου, καθ' υπέρβαση του δεδικασμένου. Ωστόσο, ο ενδοιασμός αυτός παραβλέπει ότι, εφόσον υπάρχει πολυσημία, είναι εκ των πραγμάτων αμφίβολο (και εκ του αποτελέσματος ανασφαλές) και το παραχθέν δεδικασμένο. Συνεπώς, η επιλογή του δικαστηρίου μεταξύ περισσότερων ερμηνευτικών εκδοχών είναι επιβεβλημένη, ώστε να αρθεί ακριβώς η αμφιβολία και να αποκατασταθεί το δεδικασμένο. Σε κάθε περίπτωση, η άρση αυτή δεν γίνεται και πάλι ελεύθερα, αλλά βασίζεται οπωσδήποτε στο αιτιολογικό και σε όσα στοιχεία διέλαβε ο δικαστής της ερμηνευόμενης απόφασης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ούτως ή άλλως, μετριάζεται ο κίνδυνος κεκαλυμμένης αναδίκασης της υπόθεσης. Και τούτο, διότι το δικαστήριο θα προβεί σε ερμηνεία με βάση τα συγκεκριμένα στοιχεία που είχε λάβει υπόψη εκείνος ο δικαστής.

VII. Η Εφαθ 3404/2014, ως παράδειγμα δοκιμασίας των ορίων ερμηνείας.

Τα όρια αλλά και η μέθοδος ερμηνείας που επιβάλλει το άρθ. 316 ΚΠολΔ δοκιμάστηκαν έντονα με την Εφαθ 3404/2014⁶³. Με την απόφαση αυτή, το δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν συντρέχουν οι κατ' άρθρ. 316 ΚΠολΔ προϋποθέσεις ερμηνείας της Εφαθ 4246/2001, με την οποία επικυρώθηκε συμφωνία μεταξύ επιχείρησης και δανειστών της για τη ρύθμιση και τον περιορισμό των χρεών της δυνάμει του άρθ. 44 § 1 ν. 1892/1990. Από το κείμενο της Εφαθ 3404/2014 διαπιστώνεται ότι στην ερμηνευόμενη Εφαθ 4246/2001 υπήρχε νοηματική αναντιστοιχία μεταξύ της διατύπωσης του διατακτικού της και της διατύπωσης του τμήματος της αιτιολογίας στην οποία έλαβε χώρα η υπαγωγή. Και τούτο διότι, ενώ το διατακτικό ανέφερε ότι έγινε δεκτή η συμφωνία πλην του βου όρου αυτής (που αφορούσε στον περιορισμό των απαιτήσεων των ασφαλιστικών οργανισμών κατά 40%), αντιθέτως στις αιτιολογίες της γίνεται αναφορά, μεταξύ άλλων, ενός άλλου όρου, του 7ου, που τον αποτελούσαν τρία εδάφια υπό α', β' και γ'. Η ερμηνευόμενη Εφαθ 4246/2001, στο αιτιολογικό της, ενώ παρέθεσε τα εδάφια υπό α' και β', δεν παρέθεσε το υπό γ' εδάφιο. Απ' αυτή την παράλειψη της Εφαθ 4246/2001, η Εφαθ 3404/2014 συμπέρανε ότι «το δικαστήριο δεν ήθελε την ισχύ του εδαφίου γ' του όρου 7ου» επειδή η ερμηνευόμενη είχε κρίνει ότι ήταν «μη νόμιμος όρος», ενώ «είναι σαφές και εναργές ότι η παράλειψη της απόφασης να εξαιρέσει ρητώς από την επικυρούμενη συμφωνία το παραπάνω εδάφιο γ' του 7ου όρου δεν οφείλεται σε παραδρομή και δεν σημαίνει

νευόμενης ΠεντΕφαΙγ 273/1990. Η διατύπωση αυτή έδωσε λαβή για δύο διαφορετικές ερμηνείες ενόψει και του αντικειμένου της συγκεκριμένης δίκης (αμοιβή από ανάθεση δημόσιου έργου). Ο μεν ένας διάδικος (φορέας του Δημοσίου) υποστήριξε ότι «νόμιμος τόκος» είναι αυτός του 6% το χρόνο (σύμφωνα με το τότε ισχύον άρθ. 12 § 2 ν. 889/1979 σε συνδυασμό με το άρθ. 7 § 1 ν.δ. 1266/1972), ο δε αντίδικός του (ανάδοχος δημοσίου έργου) υποστήριξε ότι «νόμιμος τόκος» είναι ο τόκος υπερημερίας από την επίδοση της αγωγής, αφού οι παραπάνω διατάξεις που επικαλούνταν το Δημόσιο, ήταν αντισυνταγματικές και ως εκ τούτου, μη εφαρμοζόμενες. Το δικαστήριο δέχθηκε την δεύτερη ερμηνευτική εκδοχή. Με τον τρόπο που ερμήνευσε το ΠεντΕφαΙγ την προηγούμενη απόφασή του, δεν εστίασε στο τι ηθέλησε να αποφασίσει η σύνθεση του ΠεντΕφαΙγ που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση, αλλά στο τι ήταν ορθό να αποφασίσει, καθώς θα ήταν αντίθετο στην έννομη τάξη να επιλέξει ως «νόμιμο τόκο» την εκδοχή εκείνη που βασιζόταν σε αντισυνταγματικές διατάξεις, αντί της εκδοχής που βασιζόταν σε νόμιμες ρυθμίσεις.

63. ΕΠολΔ 2014. 326 με παρατηρήσεις Καλαβρού = ΝοΒ 2015.49 με παρατηρήσεις Χατζηγιάννου.

ότι ήθελε την επικύρωση και του εδαφίου αυτού, αφού σαφώς φαίνεται ότι τον όρο αυτό τον έκρινε μη νόμιμο». Και καταλήγει η ΕφΑθ 3404/2014 ότι «με βάση τα παραπάνω από την διατύπωση της υπό ερμηνεία απόφασης, ουδεμία αμφιβολία, ασάφεια ή αοριστία γεννάται ότι επικυρώθηκε η άνω συμφωνία ως προς τα εδάφια α' και β' του 7ου όρου αυτής, όχι όμως και ως προς το ανωτέρω επίμαχο εδάφιο γ' αυτού».

Η ως άνω απόφαση προκαλεί προβληματισμό για τους εξής λόγους:

(α) Είναι προφανές ότι υπάρχει διάσταση της αιτιολογίας και του διατακτικού της ΕφΑθ 4246/2001. Σε αυτή την περίπτωση, όμως, όπως προαναφέρθηκε⁶⁴, το διατακτικό υπερισχύει, ακόμα και αν ως νομικά ορθότερη φαίνεται η λύση που περιέχεται στις αιτιολογίες. Εξάλλου, η εν λόγω πλημμέλεια θα έπρεπε να ελεγχθεί όχι με ερμηνεία κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ, αλλά με ένδικο μέσο⁶⁵, το οποίο, όμως, στην συγκεκριμένη υπόθεση έχει νομοθετικά αποκλειστεί δυνάμει του άρθ. 44 § 1 περ. γ' εδάφιο δεύτερο ν. 1892/1990. Ο αποκλεισμός των ενδίκων μέσων δεν παρέχει την εξουσία στο δικαστήριο να προβεί οπωσδήποτε σε ερμηνεία, καθώς η μη πρόβλεψη ένδικου μέσου σε μια υπόθεση, όπως η συγκεκριμένη, δεν αποτελεί προϋπόθεση ερμηνείας κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη αιτιολογία της ΕφΑθ 4246/2001 περί του όρου 7 της επίδικης συμφωνίας, δεν συνιστά αιτιολογία «με προσόντα διατακτικού»⁶⁶ και συνεπώς η ερμηνεία της εκφεύγει των ορίων του άρθ. 316 ΚΠολΔ.

(β) Σε συνέχεια όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω⁶⁷, σε πρώτη φάση το δικαστήριο όφειλε να διαπιστώσει αν το διατακτικό της ΕφΑθ 4246/2001 είναι ασαφές ή αμφιβόλου νοήματος. Μόνο εφόσον η διατύπωσή του δημιουργούσε πράγματι ασάφεια ή αμφισημία, είχε εξουσία να προχωρήσει στην κύρια διαδικασία της ερμηνείας με εξέταση του αιτιολογικού⁶⁸ και με άντληση συμπερασμάτων απ' αυτό⁶⁹. Όμως, το διατακτικό της ερμηνευόμενης ΕφΑθ 4246/2001, όπως αυτό περιγράφεται «κατ' αντιγραφή» στο ίδιο το σώμα της ΕφΑθ 3404/2014, ήταν σαφές: Η ΕφΑθ 4246/2001 είχε επικυρώσει την συμφωνία μεταξύ επιχείρησης και πιστωτών εξαιρώντας μόνο τον όρο 6 αυτής. Συνεπώς, το νόημα του διατακτικού ήταν ότι όλοι οι όροι, οι οποίοι δεν εξαιρούνταν στο διατακτικό, αποτελούσαν τμήμα της επικυρωμένης συμφωνίας, συμπεριλαμβανομένου του επίμαχου όρου 7.

(γ) Στην ανωτέρω διάγνωση της σαφήνειας του διατακτικού της ΕφΑθ 4246/2001 έπρεπε να αρκестεί η ΕφΑθ 3404/2014, απορρίπτοντας την αίτηση ερμηνείας ως αβάσιμη. Ωστόσο, εκείνη, αν και απέρριψε την σχετική αίτηση, επί της ουσίας προχώρησε σε ανεπίτρεπτη ερμηνεία της ΕφΑθ 4246/2001 κατ' υπέρβαση του άρθ. 316 ΚΠολΔ, καθώς μετέβαλλε ουσιαστικά το διατακτικό της, περιορίζοντας το εύρος της επικυρωμένης συμφωνίας επιχείρησης - πιστωτών.

64. Βλ. ο.π. § V.2 α' και σημ. 47

65. Καλαβρός, παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 3404/2014, ΕΠολΔ 2014. 329, 330. Για την δυνατότητα ερμηνείας με την άσκηση απευθείας ενδίκου μέσου βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 116 και 200 επ., 206.

66. Βλ. ο.π. (σημ. 40 και 41).

67. Βλ. ο.π. (§ VI.1)

68. Βλ. ο.π. (σημ. 54)

69. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού της ΕφΑθ 3404/2014 αναφέρεται ότι υπόκεινται αυτοτελώς σε ερμηνεία και οι αιτιολογίες που συνδέονται προς το διατακτικό. Αυτή η παραδοχή, στην οποία βασίστηκε η ΕφΑθ 3404/2014 για να ερμηνεύσει την επίμαχη αιτιολογία της ερμηνευόμενης ΕφΑθ 4246/2001, είναι εσφαλμένη για τους λόγους που αναλύονται διεξοδικά στην § V.2 του κυρίως κειμένου και στη σημ. 42 ανωτέρω.

(δ) Η ΕφΑθ 3404/2014 δίδει αφορμή για την εξέταση και του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου στις υποθέσεις ερμηνείας δικαστικής απόφασης. Σύμφωνα με το άρθρ. 319 ΚΠολΔ, που ισχύει τόσο για τη διόρθωση όσο και για την ερμηνεία «Οι αποφάσεις που εκδίδονται σε αιτήσεις για διόρθωση ή ερμηνεία μιας απόφασης μπορούν να προσβληθούν με όλα τα ένδικα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να προσβληθεί η απόφαση που ζητήθηκε να διορθωθεί ή να ερμηνευθεί, εκτός από την ανακοπή ερημοδικίας». Από την ανωτέρω ρύθμιση συνάγεται ότι το εκκλητό της απόφασης που εκδίδεται σε αίτηση ερμηνείας, εξαρτάται από το εκκλητό της απόφασης, της οποίας επιδιώκεται η ερμηνεία.⁷⁰ Συνεπώς, η ΕφΑθ 3404/2014 δεν υπόκειται σε ένδικο μέσο, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, η υπό ερμηνεία απόφαση δεν μπορούσε κι αυτή να προσβληθεί με ένδικο μέσο⁷¹. Το γεγονός αυτό προκαλεί μεγαλύτερο προβληματισμό για τον κίνδυνο αλλοίωσης του διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης, στις περιπτώσεις όπου δεν προβλέπεται ένδικο μέσο προς έλεγχο της ερμηνείας.

VIII. Τελικές παρατηρήσεις

Η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφίβολου νοήματος δικαστικής απόφασης αποτελεί θεσμό του αστικού δικονομικού δικαίου που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της σαφήνειας του περιεχομένου της, ώστε να είναι ευχερής η απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών της.

Βέβαια, η αποκατάσταση του αληθούς νοήματος της ερμηνευόμενης απόφασης δεν φτάνει μέχρι του σημείου αμφισβήτησης των κριθέντων ζητημάτων. Ο αυστηρός περιορισμός της ερμηνείας στο διατακτικό και στις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης καθώς και η αυστηρή μέθοδος ερμηνείας χαράσσουν με περιοριστικό τρόπο τον δικαιοδοτικό χώρο του δικαστηρίου. Η μη παρέκκλιση από τα όρια του χώρου αυτού αποτελεί θεμελιώδες καθήκον του δικαστηρίου, όχι μόνο για να μην υπερβεί την δικαιοδοσία του, αλλά και για να μην αλλοιωθούν οι ενέργειες που παράγει η ερμηνευόμενη απόφαση⁷². Όπως κατέδειξε το παράδειγμα της ΕφΑθ 3404/2014, αυτό το καθήκον του δικαστηρίου είναι βαρύτερο, όταν η απόφασή του να προβεί σε ερμηνεία μιας απόφασης δεν υπόκειται σε ένδικο μέσο (319 ΚΠολΔ). Και τούτο, διότι η πρωτοβουλία του αυτή, εφόσον αποδειχθεί εσφαλμένη, θα συνιστά αμετάκλητη κεκαλυμμένη αναδίκαση της υπόθεσης καθ' υπέρβαση του σκοπού του άρθρ. 316 ΚΠολΔ και σε αντίθεση με θεμελιώδεις αρχές της δικονομικής έννομης τάξης.

70. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 223

71. Το ίδιο ισχύει και για αποφάσεις σε αιτήσεις ερμηνείας αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων (πλην ασφαλιστικών μέτρων νομής όπου επιτρέπεται έφεση, 734 § 3 ΚΠολΔ). Δεν μπορεί να προσβληθεί με ένδικο μέσο η απόφαση ερμηνείας μη οριστικής απόφασης και η απόφαση ερμηνείας απόφασης μικροδιαφοράς: Πρβλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 224

72. Αν υπερβεί τα όρια αυτά, η απόφαση ελέγχεται με ένδικα μέσα (319 ΚΠολΔ), ακόμα και με αναίρεση σύμφωνα με το άρθρ. 559 αρ. 15 ή 16 ΚΠολΔ: Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 165 και σημ. 83 όπου και παραπομπές σε θεωρία και νομολογία.

Η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφιβόλου νοήματος δικαστικής απόφασης (με αφορμή την ΕφΑθ 3404/2014)*

Βασιλείου Α. Χατζιωάννου

Δ.Ν., Δικηγόρου,
Λέκτορα Νομικής Σχολής
Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Διάγραμμα

- I. Εισαγωγή: δικαιοπολιτικά θεμέλια του θεσμού
- II. Αντικείμενο ερμηνείας: η δικαστική απόφαση
- III. Προϋπόθεση ερμηνείας: αμφίβολα νοήματα και ασάφειες της απόφασης
- IV. Κίνηση της διαδικασίας ερμηνείας στο αρμόδιο δικαστήριο
- V. Τα όρια της ερμηνείας
 - 1. Το διατακτικό της ερμηνευόμενης απόφασης ως όριο ερμηνείας
 - 2. Επέκταση της ερμηνείας και στις αιτιολογίες;
- VI. Στάδια και μέθοδος ερμηνείας
 - 1. Το προκαταρκτικό στάδιο διαπίστωσης της ανάγκης ερμηνείας
 - 2. Το κύριο στάδιο ερμηνείας και οι διατυπωθείσες απόψεις για τη μέθοδο ερμηνείας
 - 3. Ιδία θέση
- VII. Η ΕφΑθ 3404/2014, ως παράδειγμα δοκιμασίας των ορίων ερμηνείας
- VIII. Τελικές παρατηρήσεις

I. Εισαγωγή: δικαιοπολιτικά θεμέλια του θεσμού

Βασικός σκοπός της πολιτικής δίκης είναι η επίλυση διαφοράς ως προς την επέλευση ή μη έννομης συνέπειας κανόνα του ιδιωτικού δικαίου, που φέρεται να έχει παραβιαστεί από την επίδικη συμπεριφορά του εναγομένου. Η δικαστική απόφαση, ο πιο συνηθισμένος τρόπος περάτωσης της πολιτικής δίκης¹, αποτελεί μεταξύ των διαδίκων νόμο, αυθεντία και αδιάσειστη αλήθεια. Είναι ακριβώς αυτή η λειτουργία της, που καθιστά απαραίτητο η δικαστική απόφαση να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή, ορισμένο και χωρίς αμφισημίες².

(*) Προδημοσίευση από τον τιμητικό τόμο του Καθηγητή Ν. Κλαμαρή.

(1) Κεραμεύς, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος (1986) [«ΑΔΔ»], σ. 280.

(2) Πρβλ. Οικονομίδη/Λιβαδά, Εγχειρίδιον της πολιτικής δικονομίας⁷, Α', [«Εγχειρίδιον»], § 87, σημ. 7. σ. 449. Παί-

Όπως σε όλα τα ανθρώπινα δημιουργήματα του γραπτού λόγου, έτσι και στη δικαστική απόφαση είναι πιθανό να επιλοχάρησουν σφάλματα γλωσσικής διατύπωσης, καθιστώντας ασυνεχές, ασαφές ή διφορούμενο το περιεχόμενο του δικανικού συλλογισμού και του συμπεράσματός του, δηλαδή του διατακτικού της δικαστικής απόφασης. Εφόσον κατά την πρόσληψη του νοήματος της απόφασης από τους διαδίκους συντρέχει ασάφεια ή αμφίβολο νόημά της, καθίσταται αναπόδραστα δυσχερής ή αδύνατη η ανάπτυξη των προβλεπόμενων στον νόμο ενεργειών της (δεδικασμένου, εκτελεστότητας, διαπληστικής ενέργειας), με αποτέλεσμα η κατάσταση αυτή να εξομοιώνεται με οιοσδήποτε αρνησιδικία. Και τούτο, διότι, όπως έχει επισημανθεί³, το ασαφές, αόριστο και αμφίβολο δίκαιο δεν είναι καν δίκαιο, δεν συνιστά καν σύνομη εκδήλωση της δικαιοδοτικής κρίσης, ούτε βεβαίως αποτελεί δικαιοδικά αποδεκτή απονομή δικαιοσύνης. Συνεπώς, η ασφάλεια της απόφασης πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να καθίσταται δυνατή η κατανόησή της και ο καθορισμός της έκτασης του δεδικασμένου⁴, της εκτελεστότητας και της διαπληστικής ενέργειας που ενδεχομένως παράγεται απ' αυτήν.

σίδου, Διόρθωση κι ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων (2010) [«Διόρθωση»], σ. 26.

(3) Βλ. σχετ. Νικόπουλο, Η ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων κατά τον ΚΠολΔ, Δ 1976. 603επ [«Η ερμηνεία»], 612 και 615.

(4) ΟλομΑΠ 12/2009 (μειοψ.), ΑρχΝ 2009. 708, με σημείωμα Νικολαΐδη-ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457. ΜΠρΠειρ 871/1982, ΠειρΝ 1982. 195. Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (-Μακρίδου), ΚΠολΔ Ι (2000), 316, αριθ. 1. Υπόκεινται σε ερμηνεία και οι αποφάσεις του ΑΠ (ολομέλειας και τμημάτων) που σε μέρος του αιτιολογικού τους περιέχουν τη λύση νομικών ζητημάτων. Μπορεί να μην παράγουν δεδικασμένο κι εκτελεστότητα οι αποφάσεις αυτές, αλλά υπόκεινται σε ερμηνεία, επειδή παράγουν ενδοδιαδικαστική δέσμευση, η οποία, σύμφωνα με το άρθ. 580 § 4 ΚΠολΔ, δεσμεύει τα δικα-

Ήδη υπό το καθεστώς της ΠολΔ1834 είχε επισημανθεί η ανάγκη για σαφήνεια και αποφυγή διφορούμενου ή ακατάλλητου περιεχομένου των δικαστικών αποφάσεων, ώστε να είναι εφικτή η απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών τους. Από την άλλη, όμως, ίσχυε το δόγμα της απέκδυσης του δικαστή από κάθε περαιτέρω εξουσία κρίσης, μετά την έκδοσή της απόφασής του⁵. Απόρροια αυτής της αντίθεσης ήταν το ερώτημα, αν η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφίβολου νοήματος δικαστικής απόφασης, από το δικαστήριο που την εξέδωσε, συνιστούσε εξουσία συμβατή με το ανωτέρω δόγμα. Το βάρος της αρνησιδικίας που συνεπάγεται η ασαφής, αόριστη κι αμφίσημη δικαστική απόφαση οδήγησε στην αναγνώριση της εξουσίας του δικαστηρίου να αποκαθιστά την αληθή έννοια μιας τέτοιας δικαστικής απόφασης. Και η αποκατάσταση αυτή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί διά της ερμηνείας της. Όμως, παράλληλα, αναγνωρίστηκε ότι η ερμηνευτική εξουσία του δικαστηρίου έπρεπε να είναι περιορισμένη στα όρια που τέθηκαν με την ερμηνευόμενη απόφαση, ώστε να εξασφαλισθεί η συμβατότητά της με το ως άνω δόγμα της απέκδυσης του δικαστή από τη δικαιοδοτική του εξουσία. Έτσι, αυτή η αναγνωρισθείσα εξουσία, εφόσον την ασκούσε το δικαστήριο μέσα στα αυστηρά όρια που δεν μετέβαλλαν την ήδη εξαχθείσα κρίση, όχι μόνο δεν θα συνιστούσε παραβίαση του ανωτέρω δόγματος, αλλά, αντίθετα, θα συνέβαλλε ακριβώς στην άσκηση αυτής της ίδιας της δικαιοδοτικής λειτουργίας κατά τρόπο πλήρη, αληθή κι, εν τέλει, αποτελεσματικό⁶. Γι' αυτό εξ άλλου, υπό το καθεστώς της ΠολΔ1834, στην οποία δεν υπήρχε διάταξη για την ερμηνεία της δικαστικής απόφασης, είχε κριθεί ότι η ερμηνεία των ασαφών κι αμφίβολου νοήματος δικαστικών αποφάσεων από τα δικαστήρια που τις εξέδωσαν αποτελούσε γενικώς παραδεδεγμένη αρχή του δικονομικού δικαίου που εδραζόταν ακριβώς στο δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας και ακρόασης⁷.

στήρια που ασχολούνται με την ίδια υπόθεση ως προς τα επιλυθέντα νομικά ζητήματα.

(5) Βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, 606, ο οποίος αναφέρει την αρχή του β.ρ. δικαίου «Εάν ο δικαστής μετά το παρασχείν απόφασιν ύστερον υπέγραψέ τι έτερον εναντίον τη αποφάσει αυτού, ουκ ισχύει». Παρεμφερή αρχή υπό λατινική διατύπωση αναφέρει η *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 10: «lata sentential iudex desinit esse iudex» (= μόλις εκδοθεί η απόφαση, ο δικαστής παύει να είναι δικαστής).

(6) Βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, 606, *Οικονομίδη/Λιβαδά*, Εγχειρίδιον, § 88 σημ. 4.

(7) Η ΑΠ 405/1894, Θ ΣΤ'. 83, ήταν η πρώτη που έδωσε την αναφερόμενη στο κυρίως κείμενο λύση, η οποία παγιώθηκε στη συνέχεια και αποτέλεσε τη βάση για τις μετέπειτα προπαρασκευαστικές εργασίες του ΚΠολΔ που οδήγησαν στη

Αυτό υπήρξε το δικαιοπολιτικό θεμέλιο στο οποίο βασίστηκε ο νομοθέτης του άρθ. 316 ΚΠολΔ.

Από την έρευνα της νομολογίας αντλείται το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης δεν είναι συχνή στην πράξη⁸, ενώ παρατηρείται το φαινόμενο στη δικαστηριακή πρακτική να συγχέονται η διόρθωση (315 ΚΠολΔ) και η ερμηνεία (316 ΚΠολΔ) της δικαστικής απόφασης, αν και διαφέρουν μεταξύ τους ουσιαστικά⁹. Τούτο συμβαίνει κατ' αρχάς λόγω των κοινών διαδικαστικών κανόνων που διέπουν τις δίκες διόρθωσης κι ερμηνείας (317επ ΚΠολΔ)¹⁰. Συμβαίνει όμως κι επειδή διόρθωση και ερμηνεία έχουν κοινό σκοπό, δηλαδή την αποκάθαρση της διατύπωσης της απόφασης, ώστε να ανταποκρίνεται στην προφανή βούληση του δικαστή χωρίς η αποκάθαρση αυτή να φτάνει στο σημείο να θίγει τις παραγόμενες ενέργειές της.

II. Αντικείμενο ερμηνείας: η δικαστική απόφαση

Σύμφωνα με το άρθ. 316 ΚΠολΔ αντικείμενο ερμηνείας αποτελούν οι (ημεδαπές¹¹) δικαστικές αποφάσεις, όλων των διαδικασιών και βαθμών δικονομικής ωριμότητας¹², ακόμα και η απόφαση μετά από αίτηση για αναψηλάφηση¹³, ενώ γίνεται δεκτή η ανάλογη εφαρμογή του άρθ.

θέσπιση του άρθ. 316 ΚΠολΔ. Για τις λοιπές αποφάσεις που ακολούθησαν χρονικά την προαναφερθείσα απόφαση του ΑΠ βλ. *Νικόπουλο*, Η ερμηνεία, σ. 611, σημ. 29.

(8) *Μαργαρίτης*, ΕρμΚΠολΔ I (2012), άρθ. 316, αρ. 1· *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 152. Το ενδιαφέρον για τον συγκεκριμένο θεσμό ήγειρε εκ νέου η ΕφΑθ 3404/2014, για την οποία γίνεται λόγος κατωτέρω στην § VII του κυρίως κειμένου της μελέτης.

(9) Η διαφορά τους έγκειται στο ότι, ενώ με τη διόρθωση είναι δυνατή η εξωτερική μεταβολή του διατακτικού, με την ερμηνεία τούτο δεν είναι επιτρεπτό: *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 175· *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (- Μακρίδου)*, ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 5· *Απαλαγάκη (- Μπαλογιάννη)*, ΕρμΚΠολΔ³ (2013), 316, αρ. 1.

(10) *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 180 - 181.

(11) *Κεραμεύς*, ΑΔΔ, σ. 294· *Νίκας*, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 11, σ. 645· *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 157· *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, 622· *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (- Μακρίδου)*, ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 2· ΕφΑθ 143/1971, Αρμ 1971. 533.

(12) ΣχΠολΔ IV, σ. 379· *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 157· *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, 621· *Κεραμεύς*, ΑΔΔ, σ. 292· *Νίκας*, ΠολΔ II (2005) § 94, αρ. 11, σ. 645 - 646· *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (- Μακρίδου)*, ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 2· *Απαλαγάκη (- Μπαλογιάννη)*, ΕρμΚΠολΔ³ (2013), 316, αρ. 4. Σχετικά με τις αποφάσεις του ΑΠ βλ. ΟλομΑΠ 12/2009 (μειοψ.), ΑρχΝ 2009. 708, με σημείωμα *Νικολαΐδη* και περισσότερα σχετικά ό.π. (σημ. 4). Και οι αποφάσεις του ΑΕΔ υπόκεινται σε ερμηνεία: ΑΕΔ 43/1991, ΔιΔικ 1992. 298.

(13) *Κεραμεύς /Κονδύλης/Νίκας (- Μαργαρίτης)*, ΚΠολΔ I (2000), 551, αρ. 4· *Μπέης*, ΠολΔ, άρθ. 551, σ. 2069. Για το

316 ΚΠολΔ και στη διαταγή πληρωμής¹⁴. Δεν υπόκειται σε ερμηνεία η μη οριστική απόφαση, καθώς αυτή χρήζει ανάκλησης (309 ΚΠολΔ) και τυχόν αίτηση ερμηνείας της θα προσέκρουε σε έλλειψη εννόμου συμφέροντος¹⁵. Ομοίως, δεν υπόκειται σε ερμηνεία η ανύπαρκτη απόφαση (313 ΚΠολΔ), αφού αυτή δεν παράγει έννομες συνέπειες και δεν νοείται η υπαγωγή της σε διαδικασία ερμηνείας¹⁶, τυχόν δε αίτηση θα είναι επίσης απαράδεκτη λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος. Σχετικά με την ερμηνεία διαιτητικής απόφασης, προβλέπεται ρητώς στο άρθρ. 894 ΚΠολΔ η ερμηνεία της από τους διαιτητές που την εξέδωσαν¹⁷.

III. Προϋπόθεση ερμηνείας: αμφίβολα νοήματα και ασάφειες της απόφασης

Όπως προαναφέρθηκε στις εισαγωγικές σκέψεις, είναι πιθανό το αληθές νόημα της απόφασης να μην είναι κατανοητό λόγω ασάφειας ή αμφιβολίας στη διατύπωσή της. Στην περίπτωση αυτήν επιστρατεύεται η ερμηνεία

ζήτημα αν μια αίτηση ερμηνείας συνιστά κατά περιεχόμενο αίτηση αναψηλάφησης βλ. ΑΠ 2009/1986, ΝοΒ 1987. 1234.

(14) *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας (- Μακρίδου)*, ΚΠολΔ I (2000), 316, αρ. 7· *Μπέης*, ΠολΔ, άρθρ. 316, σ. 1291· *Νίκας*, ΠολΔ II (2005) § 94, αρ. 11, σ. 646· *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 159· *Τσάκος*, Η διόρθωση, ερμηνεία και συμπλήρωση της δικαστικής αποφάσεως και διατάξεως, των πρακτικών, βουλευμάτων και της διαταγής πληρωμής, Αρμ 1983. 1052επ, 1066. Η ερμηνεία καθ' υπέρβαση του άρθρ. 316 ΚΠολΔ μπορεί να ακυρωθεί με ανάλογη εφαρμογή του άρθρ. 632 ΚΠολΔ, όπως ισχύει στην περίπτωση της διόρθωσης της διαταγής πληρωμής καθ' υπέρβαση του άρθρ. 315 ΚΠολΔ. Για τη λύση αυτή στη διόρθωση βλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 224· *Γέσιου-Φαλτσή*, Προϋποθέσεις διορθώσεως διαταγής πληρωμής και δεδικασμένο (γνμδ), ΕλλΔνη 1994. 1483επ, 1485 και 1491.

(15) Νοείται βέβαια ερμηνεία οριστικών διατάξεων περιλαμβανομένων σε μη οριστική απόφαση: *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, 621. Εξ άλλου, ενδεχόμενη τελεσίδικη ερμηνευτική απόφαση με την οποία, υπό το ένδυμα της ερμηνείας, ανακαλείται, παρά το άρθρ. 309 ΚΠολΔ, ολικώς ή μερικώς μη οριστική απόφαση, ελέγχεται αναιρετικά: ΑΠ 1927/2006, ΧρΔΔ 2007. 634 = ΕλλΔνη 2009. 706.

(16) *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 26 - 27.

(17) ΕφΠατρ 1182/2002, ΑχΝομ 2003. 388. Βλ. και ΕφΠατρ, 130/1989 ΝοΒ 1989. 605: «αν πεθάνει ο επιδιαιτητής, που διορίστηκε από το δικαστήριο και εξέδωσε τη διαιτητική απόφαση, νόμιμα ζητείται η αντικατάστασή του από το ίδιο το δικαστήριο με άλλον επιδιαιτητή για τη διόρθωση ή ερμηνεία της διαιτητικής αποφάσεως του αποθανόντα επιδιαιτητή δεδομένου μάλιστα ότι στην περίπτωση αυτήν ο επιδιαιτητής αντλεί την εξουσία από το δικαστήριο που τον διορίζει και όχι από την προσωπική εμπιστοσύνη των μερών, που υπέβαλαν τη διαφορά σε διαιτησία».

της απόφασης, προκειμένου να αποκατασταθεί ακριβώς αυτό το αληθές νόημα, καθώς, σύμφωνα με τη χαρακτηριστική διατύπωση της νομολογίας, η ερμηνεία «είναι ξένη προς κάθε ιδέα αντιθέσεως της αποφάσεως προς την πραγματικότητα»¹⁸.

Μεταξύ αμφιβολίας κι ασαφούς διατύπωσης υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά, γι' αυτό, εξ άλλου, η διάταξη του άρθρ. 316 ΚΠολΔ αναφέρει τις δύο περιπτώσεις διακριτά: αμφίβολο είναι το νόημα της απόφασης όταν η διατύπωση δίδει λαβή για διαφορετικές εκδοχές¹⁹. Ασαφές είναι το νόημα, όταν η διατύπωση δεν οδηγεί σε καμία εκδοχή επειδή η διατύπωση είναι ακατάληπτη²⁰.

Διάσταση απόψεων σημειώθηκε στη θεωρία σχετικά με την αόριστη απόφαση. Κατά μία άποψη²¹, το αόριστο διατακτικό είναι ακατάληπτο και ως τέτοιο δεν συνιστά διατακτικό, αφού δεν εκφράζει δήλωση βούλησης του δικαστηρίου. Κατ' αντίθετη άποψη²², μοιλονότι στο κείμενο της διάταξης δεν μνημονεύεται ειδικώς η ανάγκη ερμηνείας της αόριστης διατύπωσης, και σε αυτήν την περίπτωση απαιτείται ερμηνεία, διότι εκ των πραγμάτων αυτή η αοριστία οδηγεί σε ασάφεια ή αμφιβολία του νοήματος της απόφασης, που αποτελεί, ακριβώς, τη βασική προϋπόθεση ερμηνείας. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μας, συνεπέστερη τόσο με το γράμμα του νόμου όσο και με τον σκοπό της διάταξης είναι η εξής διάκριση: αν η αιτιολογία της απόφασης περιέχει σαφές έρεισμα για την αποσαφήνιση αόριστου διατακτικού, είναι προφανές ότι ερμηνεία μπορεί ευχερώς να γίνει²³. Αν, όμως, εκτός του αόριστου

(18) ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457· ΕφΑθ 4803/1996, ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756.

(19) ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457· ΕφΑθ 4803/1996, ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756. Σε ερμηνεία με επιλογή μίας από τις δύο προβληθείσες ερμηνευτικές εκδοχές προχώρησε η ΠεντΕφΑγ 23/1992, ΕλλΔνη 1994. 686. Βλ. και πιο κάτω στην § VI.1 του κυρίως κειμένου.

(20) *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, σ. 618· ΕφΑθ 4803/1996, ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756.

(21) *Κονδύλης*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (1997), § 17, σ. 336.

(22) *Νικόπουλος*, Η ερμηνεία, σ. 618.

(23) Αντίστοιχη λύση στη διόρθωση (315 ΚΠολΔ) προβλέπει η ΑΠ 1721/2009, ΝΟΜΟΣ. Είναι επιτρεπτή η διόρθωση της απόφασης και στην περίπτωση κατά την οποία το δικαστήριο παρέλειψε να περιλάβει διάταξη στο διατακτικό της ως προς ορισμένο αίτημα διαδίκου, με το οποίο όμως ασχολήθηκε στο αιτιολογικό της. Βλ. όμως και ΑΠ 1672/2001, ΕλλΔνη 2004. 103, 175: η εγκατάλειψη από το δικαστήριο παρεπόμενου αιτήματος περί καταβολής τόκων για την κύρια απαίτηση, δεν καθιστά ελλιπές το διατακτικό υπό την άνω έννοια. Και

διατακτικού, υπάρχει και αόριστο, ελλειπές ή ανύπαρκτο αιτιολογικό, δεν θα είναι δυνατή η αποκατάσταση του διατακτικού με άντληση ερμηνευτικού συμπεράσματος από το αιτιολογικό²⁴, με αποτέλεσμα να συντρέχει περίπτωση αδικαστής αίτησης παροχής δικαστικής προστασίας που δεν υπόκειται σε ερμηνεία αλλήλα σε ένδικα μέσα²⁵. Αν, πάλη, ένδικα μέσα δεν προβλήθηκαν ή έχουν εξαντληθεί, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η απόφαση δεν παράγει δεδικασμένο²⁶ και εκτελεστότητα, καθώς στην απόφαση δεν εμπεριέχεται δήλωση βουλήσεως του δικαστηρίου²⁷.

IV. Κίνηση της διαδικασίας ερμηνείας στο αρμόδιο δικαστήριο

Η ερμηνεία της απόφασης δεν χωρεί αυτεπαγγέλτως αλλήλα μόνο με απρόθεσμη²⁸ αίτηση διαδίκου σύμφωνα με ρητή πρόβλεψη του άρθ. 316 ΚΠολΔ κατ' ειδικότερη εφαρμογή της αρχής της διαθέσεως (106 ΚΠολΔ). Η ρύθμιση αυτή συνάδει με την υποκειμενική λειτουργία του δεδικασμένου και με τα υποκειμενικά όρια της εκτε-

τούτο, διότι το αίτημα, που αφέθηκε, έστω από παραδρομή, αδικαστο, θεωρείται ότι σιωπηρώς απορρίφθηκε. Συνεπώς, η απόφαση δεν μπορεί να διορθωθεί ως προς τούτο, αλλά μόνο να προσβληθεί με ένδικο μέσο.

(24) Το δικαστήριο που καλείται να προβεί σε ερμηνεία του διατακτικού αντλεί τα στοιχεία της ερμηνείας μόνο από το αιτιολογικό της απόφασης. Βλ. σχετ. πιο κάτω § VI, σημ. 54.

(25) Βλ. και άρθ. 559 αρ. 9 ή 17 ΚΠολΔ. Πρβλ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), § 8, σ. 117 σημ. 7: αν πάλι η απόφαση δεν προσβληθεί, δεν παράγει δεδικασμένο, ενώ ούτε εκτελεστότητα θα μπορούσε να παραχθεί. Ενδεχόμενη απόπειρα εκτέλεσής της θα μπορούσε να ελεγχθεί ως άκυρη με ανακοπή του άρθ. 933 ΚΠολΔ ακριβώς λόγω ελαττωματικού εκτελεστού τίτλου: ΕφΚερκ 96/2002, ΝΟΜΟΣ.

(26) Πρβλ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), § 8, σ. 117.

(27) Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), § 5, σ. 67.

(28) Βλ. ΑΠ 1927/2006, ΧρΙΔ 2007. 634 = ΕλλΔνη 2009. 706, με την οποία κρίθηκε ότι η μη πρόβλεψη προθεσμίας στον ΚΠολΔ δεν συνιστά ακούσιο κενό και ότι η ρύθμιση του άρθ. 110 § 2 ΚΔιοικΔ, με την οποία θεσπίζεται προθεσμία 60 ημερών από την επίδοση της απόφασης και σε κάθε περίπτωση τριών ετών από τη δημοσίευση της υπό ερμηνεία απόφασης, δεν εφαρμόζεται αναλόγως στην πολιτική δίκη, επειδή η ως άνω διάταξη του ΚΔιοικΔ υπαγορεύεται από τις ιδιαιτερότητες της διοικητικής δίκης. Για τη βραχύβια ρύθμιση του άρθ. 333 § 2 ΚΠολΔ1967 (α.ν. 44/1967) με την οποία είχε εισαχθεί προθεσμία έξι μηνών από την τελεσιδικία ή από τη δημοσίευσή της, εφόσον δεν υπέκειτο σε ένδικα μέσα βλ. Νικόπουλο, Η ερμηνεία, 623.

λεστότητας. Καθώς ο θεσμός της ερμηνείας αποκαθιστά την απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών της απόφασης, σιδήποτε είναι σαφές κι αδιαμφισβήτητο για τους διαδίκους, δεν μπορεί να είναι ασαφές και αμφισβητήσιμο για το δικαστήριο²⁹ που την εξέδωσε. Επομένως, ενόψει των αμέσως προηγούμενων παραδοχών, ενδεχόμενη αυτεπάγγελτη επέμβαση του δικαστηρίου προς ερμηνεία απόφασης σαφούς κι αδιαμφισβήτητου νοήματος, θα ήταν αδικαιολόγητη, καθώς θα άφηνε χώρο για ανεπίτρεπτη αναδίκαση και νέα κρίση επί της ήδη κριθείσας διαφοράς.

Αρμόδιο δικαστήριο είναι εκείνο που εξέδωσε την υποκείμενη σε ερμηνεία απόφαση (317 § 2 ΚΠολΔ), με σύνθεση αποτελούμενη ακόμα και με δικαστές διαφορετικούς απ' αυτούς που είχαν μετάσχει στη σύνθεση που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση³⁰.

Εκτός από την ανάγκη ερμηνείας μετά από την υποβολή σχετικής αίτησης, περίπτωση ερμηνείας μιας δικαστικής απόφασης συντρέχει και όταν στο πλαίσιο άλλης δίκης ένας διάδικος προσκομίζει απόφαση και προβάλλει συγχρόνως ισχυρισμό ότι από την προσκομιζόμενη απόφαση παράγεται δεδικασμένο. Στο πλαίσιο εξέτασης του ισχυρισμού περί δεδικασμένου, το δικαστήριο μπορεί να διαγνώσει τυχόν ασάφεια ή αμφισημία και στη συνέχεια να την ερμηνεύσει παρεμπιπτόντως. Η παρεμπιπτούσα ερμηνεία στην οποία θα προβεί το δικαστήριο αποσαφηνίζοντας την προσκομιζόμενη (κι ερμηνευόμενη εν προκειμένω) απόφαση, περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου, εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθ. 331 ΚΠολΔ (κυρίως εφόσον πρόκειται για το ίδιο δικαστήριο που θα ήταν το αρμόδιο κατ' άρθ. 317 § 2 ΚΠολΔ), υπό την έννοια ότι δεν θα χωρεί παραδεκτά αντίθετη ερμηνεία από άλλο δικαστήριο ή αίτηση κατά τη διαδικασία των άρθ. 316 και 317επ ΚΠολΔ³¹.

(29) Νικόπουλος, Η ερμηνεία, 619.

(30) Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 170· Μπέης, ΠολΔ, άρθ. 316, σ. 1291· ο ίδιος, Δ 1998. 296· Νίκας, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 10, σ. 647· Τσάκος, ό.π. (σημ. 14), 1054 - 1055.

(31) Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ (2007), § 17, σ. 336 - 337. Είναι διαφορετικό το ζήτημα της δυνατότητας ερμηνείας με παρεμπιπτούσα αίτηση ή με ένσταση, η οποία αποκλείεται όταν η παρεμπιπτούσα κρίση πραγματοποιείται (και η ένσταση προβάλλεται) στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας από εκείνη με την οποία εκδόθηκε η ερμηνευόμενη απόφαση (βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 186· Νίκα, ΠολΔ II (2005), § 94, αρ. 12, σημ. 46, σ. 646. Αντίθ. Νικόπουλος, Η ερμηνεία, σ. 623). Και είναι διαφορετικό, διότι η ως άνω παρεμπιπτούσα κρίση για την ύπαρξη δεδικασμένου από την ερμηνευόμενη απόφαση δεν προϋποθέτει (κύρια ή παρεμπιπτούσα) αίτηση ερμηνείας, αλλά χωρεί αυτεπαγγέλτως, προ-

V. Τα όρια της ερμηνείας

1. Το διατακτικό της ερμηνευόμενης απόφασης ως όριο ερμηνείας

Η διαδικασία ερμηνείας της δικαστικής απόφασης αποτελεί μια λογική-πνευματική διαδικασία που υπόκειται σε περιορισμούς και συγκεκριμένα όρια³². Τούτο οφείλεται στο ότι η ερμηνεία δεν πρέπει να υποκαθιστά³³, αλλά μόνο να αποσαφηνίζει το ασαφές, αόριστο ή αμφίβολου νοήματος διατακτικό της ερμηνευόμενης απόφασης. Πρόκειται για καθήκον που ούτε εύκολο αποδεικνύεται ούτε πάντα ξεκάθαρο³⁴. Πράγματι, η ερμηνεία πρέπει να κινείται στα όρια του διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης. Ο περιορισμός αυτός έχει την έννοια ότι το δικαστήριο δεν έχει εξουσία με ερμηνεία ή προσθήκη νέας διάταξης ούτε να αλληλωώσει την ουσία της ερμηνευόμενης απόφασης, αλλιάζοντας το διατακτικό της³⁵, ούτε να συμπληρώσει παραλείψεις σε αιτήματα που υποβλήθηκαν από τους διαδίκους, ούτε να διαλάβει διατακτικό ευρύτερο σε σχέση με το διατακτικό και το αντικείμενο δίκης της ερμηνευόμενης απόφασης³⁶. Εφόσον το δικαστήριο προχωρούσε σε κάποιες από τις προαναφερθείσες ενέργειες, θα προέβαινε σε αντίθετη με το δεδικασμένο³⁷ και την εκτελεστότητα ερμηνεία.

2. Επέκταση της ερμηνείας και στις αιτιολογίες;

Κατά πάγια άποψη στην θεωρία και στη νομολογία, θέμα ερμηνείας μιας απόφασης τίθεται όταν είτε το δια-

τακτικό της απόφασης είτε το αιτιολογικό της, που έχει «προσόντα διατακτικού»³⁸, είναι ασαφές ή αμφίβολου νοήματος. Προσόντα διατακτικού έχουν οι αιτιολογίες που περιέχουν δικαστική διάγνωση και καλύπτονται από την εμβέλεια του δεδικασμένου, συνήθως σε αιτιολογίες με κρίση για προδικαστικά ζητήματα (331 ΚΠολΔ)³⁹.

Σημειώνεται, ωστόσο, ότι κατά τη διατύπωση μέρους της νομολογίας⁴⁰, «περίπτωση ερμηνείας του αιτιολογικού της αποφάσεως συντρέχει, όταν τούτο συνδέεται προς το διατακτικό». Η επιλογή της συγκεκριμένης διατύπωσης προκαλεί αμφισβησία. Μήπως η συγκεκριμένη φράση αποτελεί εναλλακτική διατύπωση που δεν διαφοροποιείται από την ως άνω θέση της νομολογίας, ότι δηλαδή σε ερμηνεία υπόκειται το αιτιολογικό με προσόντα διατακτικού; Ή μήπως τελικά υπονοείται κάτι τελείως διαφορετικό, ότι δηλαδή αιτιολογίες που «συνδέονται προς το διατακτικό» είναι οι γνωστές από τη θεωρία αιτιολογίες «που στηρίζουν το διατακτικό»⁴¹; Αν είναι έτσι τα πράγματα, μήπως τελικά, εκτός από τις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού, ερμηνείας χρήζουν και οι αιτιολογίες που στηρίζουν το διατακτικό;

Κατ' αρχάς, η παρατηρηθείσα αμφισβησία θα μπορούσε να αρθεί και μόνο με την εξής διαπίστωση: κοινό στοιχείο της ως άνω μερίδας της νομολογίας είναι ότι οι αποφάσεις που την αποτελούν στη μείζονα πρότασή τους παραπέ-

κειμένου να καταστεί εφικτή η διάγνωση της διαδικαστικής προϋπόθεσης της έλλειψης δεδικασμένου.

(32) ΠεντΕφΑιγ 23/1992, ΕλλΔνη 1994. 686· Νίκας, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645: η ερμηνεία της δικαστικής απόφασης δεν γίνεται ελεύθερα.

(33) Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 171.

(34) Βλ. σχετική αντιπαράθεση επιχειρημάτων περί της μεθόδου ερμηνείας μεταξύ Μαργαρίτη και Μπέη στη Δ 1998. 283επ, που αφορμή είχε τα προηγηθέντα σχόλια Μπέη στις ΕφΑθ 4803/1996 και 10592/1996, Δ 1998. 42επ και 64επ, αντίστοιχα. Σχετικά με τις αντιτιθέμενες απόψεις βλ. στο κυρίως κείμενο της μελέτης, § VI.2

(35) ΟλομΑΠ 12/2009, ΑρχΝ 2009. 708 με σημείωμα Νικολαΐδη

(36) Απαλαγάκη, Τα όρια και οι προϋποθέσεις της επιτροπής (παραδεκτής) διόρθωσης και ερμηνείας των δικαστικών αποφάσεων (γνμδ), Αρμ 2005. 1696επ, 1702, όπου και ενδιαφέροντα περιστατικά απαγορευμένης ερμηνείας.

(37) ΑΠ 2009/1986, ΝοΒ 1987. 1234· ΑΠ 177/1975, ΝοΒ 1975. 897· ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457· ΕφΑθ 4803/1996, Δ 1998. 64· ΕφΠατρ 225/1991, Δ 1991. 834· ΠΠρΣαμ 122/2008, ΝΟΜΟΣ· Μπέης, ΠολΔ, άρθ. 316, σ. 1290επ.

(38) ΣχΠολΔ V, σ. 353· ΑΠ 1927/2006, ΧρΙΔ 2007. 634 = ΕλλΔνη 2009. 706· ΑΠ 1124/2002, ΧρΙΔ 2002. 922· ΑΠ 337/1993, ΕλλΔνη 1994. 379 = ΕΕΝ 1994. 252· ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457· ΕφΑθ 4803/1996, ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756· ΠεντΕφΑιγ 23/1992, ΕλλΔνη 1994. 686· Καλαβρός, ΠολΔ, Γενικό Μέρος³ (2012), § 38, αρ. 34, σ. 597· Κεραμεύς, ΑΔΔ, σ. 293· Μπέης, ΠολΔ, άρθ. 316, 1290επ· Νικόπουλος, Η ερμηνεία, 621. Βλ. πάντως για την ερμηνεία των αποφάσεων του ΑΠ: ΟλομΑΠ 12/2009 (μειοψ.), ό.π. (σημ. 4).

(39) Για την προαναφερθείσα έννοια των αιτιολογιών «με προσόντα διατακτικού» βλ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 148 - 149, σημ. 74· Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 36 - 37 και 94.

(40) Βλ. ΕφΑθ 3404/2014, ΕΠολΔ 2014. 326 με παρατηρήσεις Καλαβρού = ΝοΒ 2015. 49 με παρατηρήσεις Χατζηιωάννου· ΕφΑθ 8958/2003, ΕλλΔνη 2004. 1457· ΕφΑθ 4803/1996, ΕλλΔνη 1997. 1879 = Δ 1997. 64 = ΕΕμπΔ 1997. 756.

(41) Για τη διάκριση ανάμεσα στις αιτιολογίες που «στηρίζουν το διατακτικό» και καλύπτονται από το λεγόμενο «σχετικό δεδικασμένο» και στις αιτιολογίες με «προσόντα διατακτικού», που διαγιγνώσκουν έννομες συνέπειες επί προδικαστικού ζητήματος και καλύπτονται με το δεδικασμένο υπό τους όρους του άρθ. 331 ΚΠολΔ, βλ. σχετ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 96 σημ. 6.

μπουν στην ΑΠ 337/1993⁴², για να στηρίξουν την επιλεγείσα διατύπωση (δηλαδή ότι ερμηνεύονται οι αιτιολογίες «που συνδέονται με το διατακτικό»). Όμως μια προσεκτική ανάγνωση της ως άνω αρεοπαγίτικης απόφασης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ουδόλως αυτή περιέχει την ανωτέρω διατύπωση. Αντιθέτως, αναφέρει ότι ερμηνεύονται οι αιτιολογίες, όταν «επέχουν θέση διατακτικού», δηλαδή περιέχει διατύπωση ταυτόσημη με την κυρίαρχη στη νομολογία φράση «αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού». Συνεπώς, η ΑΠ 337/1993 συντάχθηκε με την πάγια θέση της νομολογίας, ότι ερμηνεία χωρεί μόνο στις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού.

Πέρα από την προαναφερθείσα παρατήρηση, όμως, σκόπιμο θα ήταν να ερευνηθεί περαιτέρω, αν είναι τελλογικά ορθή η δεύτερη ως άνω εκδοχή, αν δηλαδή οι αιτιολογίες που «στηρίζουν το διατακτικό» μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ερμηνείας κατά τη δικονομική έννομη τάξη. Η έρευνα αυτή διέρχεται αναγκαστικά από τη διδασκαλία περί του αντικείμενου του δεδικασμένου και περί της επέκτασής του στις αιτιολογίες της απόφασης. Και τούτο, διότι η εμβέλεια της ερμηνευτικής διαδικασίας ως προς το αιτιολογικό συναρτάται με την εμβέλεια του δεδικασμένου, αφού πρωτίστως η εμβέλεια του δεδικασμένου είναι αυτή που δεν επιτρέπεται να θιγεί από την ερμηνευτική διαδικασία⁴³.

Ως προς το αντικείμενο του δεδικασμένου φαίνεται να επικρατεί η θέση ότι οι προκειμένες του τελικού δικανικού συλλογισμού, τόσο η μείζων όσο και η ελάσσων πρόταση, καθίστανται απρόσβλητες σε μελλοδική δίκη, με σκοπό να διασφαλιστεί το πόρισμα του δικανικού συλλογισμού «ως ενιαίο όλο»⁴⁴. Κατ' αυτήν την άποψη (γνω-

στή στη θεωρία και ως «σχετικό δεδικασμένο») ούτε η μείζων (όπου αναφέρονται σκέψεις του δικαστηρίου για την ισχύ και την ερμηνεία του εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου) ούτε η ελάσσων πρόταση (όπου περιλαμβάνονται η ιστορική αιτία, οι νομικές έννοιες και κρίσεις ή οι διαπιστούμενες νομικές καταστάσεις) καλύπτονται αυτοτελώς από το δεδικασμένο. Η δέσμευσή τους αναπτύσσεται αποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συλλογισμού ως συνόλου και είναι απολύτως εξαρτημένη από τη δέσμευση που δημιουργείται για το συγκεκριμένο συμπέρασμά του, αποβλέποντας μόνο η δέσμευση αυτή να διαφυλάξει τον δεσμό προκειμένων και συμπεράσματος και να θωρακίσει το περιεχόμενο του τελευταίου από έμμεσες αμφισβητήσεις⁴⁵. Συνεπώς, για τους σκοπούς της έρευνάς μας, αιτιολογικό που «συνδέεται προς το διατακτικό» είναι όλες οι αιτιολογίες του δικανικού συλλογισμού που, συνδεόμενες ως ενιαίο όλο με το διατακτικό, καλύπτονται από το δεδικασμένο.

Από τη συνδυασμένη εξέταση αφενός της ως άνω διατύπωσης μερίδας της νομολογίας (ότι δηλαδή ερμηνεία χωρεί και στις αιτιολογίες που συνδέονται προς το διατακτικό) και αφετέρου της εκδοχής του «σχετικού δεδικασμένου», όπως μόλις παρατέθηκε συνοπτικά, θα έλεγε κανείς ότι, εφόσον το διατακτικό συνδέεται στενά με τις προκειμένες ως ενιαίο όλο, η ερμηνεία των προκειμένων είναι δυνατή, στο μέτρο ακριβώς που αποκατάσταση του διατακτικού μπορεί να πραγματοποιηθεί διά της ερμηνείας των προκειμένων που συνδέονται με το διατακτικό ως ενιαίο όλο. Γίνεται όμως αμέσως αντιληπτό ότι η εκδοχή αυτή διευρύνει ουσιαστικά τα όρια ερμηνείας και στις αιτιολογίες που συγκροτούν το ενιαίο όλο του δικανικού συλλογισμού, γεγονός που οδηγεί σε αντίστοιχη αύξηση των κινδύνων για έμμεση μεταβολή του διατακτικού και αλλοίωση του παραχθέντος δεδικασμένου⁴⁶. Μια τέτοια εξέλιξη είναι αντίθετη με το πνεύμα του άρθ. 316 ΚΠολΔ, καθώς βασικός περιορισμός της ερμηνείας είναι το αμετάβλητο του

(42) Βλ. ΕλλΔνη 1994. 379.

(43) Πρβλ. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 94.

(44) Βλ. *Κουσουλή*, Η νομική φύση του δεδικασμένου (1988), 165επ· *Ποδηματά*, Δεδικασμένο - αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων Ι (1995), 79επ και ΙΙ (2002), 3επ· *Κεραμιού/Κονδύλη/Νίκα* (- *Κουσουλή*), ΚΠολΔ Ι (2000), 322 αρ. 4· *Μπέη*, ΠολΔ, άρθ. 324, σ. 1320επ· *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 364επ· *Καργάδο*, Σκέψεις επί της αρχής της συζητήσεως, Αφιέρωμα Τσιριντάνη (1980), 253, σημ. 64· *Μαργαρίτη*, ΕρμΚΠολΔ Ι (2012), άρθ. 324, αριθ. 5· *Νίκα*, Το έννομο συμφέρον (1981), σ. 136· *τον ίδιο*, ΠολΔ ΙΙ (2005) § 96, αρ. 16, σ. 675· ΑΠ 436/2009, ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 567/2001, ΕλλΔνη 2002. 1365· ΑΠ 1019/1993, ΕλλΔνη 1994. 1552. Αντίθ. *Καλαβρός*, ΠολΔ, Γενικό μέρος³ (2012), § 38, αρ. 171 - 185, σ. 652 - 661· *Μπαμπινιώτης*, Η αντικατάσταση των αιτιολογιών στο δίκαιο της αναίρεσης (2009), 160επ, ιδίως 165επ. Σε κάθε περίπτωση, δεν καλύπτονται από το δεδικασμένο οι περιεχόμενες στις προκειμένες του δικανικού συλ-

λογισμού πλεοναστικές κρίσεις (*obiter dicta*): βλ. αντί άλλων *Κονδύλη*, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 96, σημ. 6. Γι' αυτόν τον λόγο, άλλωστε, οι πλεοναστικές κρίσεις δεν υπόκεινται ούτε σε διόρθωση (βλ. κατωτέρω σημ. 48) ούτε σε ερμηνεία.

(45) *Ποδηματά*, Δεδικασμένο - αντικειμενικά όρια ιδίως επί ενστάσεων Ι (1995), σ. 86 - 87· *Κονδύλης*, Το Δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 380 - 383.

(46) Κάτι τέτοιο, εξ άλλου, συνέβη με την ΕφΑθ 3404/2014, που αποτέλεσε αφορμή της παρούσας μελέτης. Βλ. § VII του κυρίως κειμένου, ιδίως σημεία υπό β' και γ'.

διατακτικού. Πέραν τούτου, όμως, η επέκταση της ερμηνείας και στις προκείμενες του δικανικού συλλογισμού, όπου εντοπίζονται αιτιολογίες ακόμα και χωρίς προσόντα διατακτικού, είναι και περιττή, επειδή δεν καλύπτει κάποιο πρακτικό κενό. Ειδικότερα:

(α) Αν υπάρχει ασαφής ή διφορούμενο διατακτικό και σαφείς αιτιολογίες, τότε το δικαστήριο ερμηνεύει το ασαφές ή αμφίβολο νοήματος διατακτικό αντιλώντας απλώς συμπέρασμα από τις σαφείς αιτιολογίες, χωρίς να ερμηνεύει κι αυτές. Άλλωστε, ενδεχόμενη ανάγκη αποσαφήνισης του διατακτικού που έρχεται σε διάσταση με τις αιτιολογίες μπορεί να γίνει μόνο με διόρθωσή του (315 ΚΠολΔ)⁴⁷, καθώς βασικό στοιχείο της διόρθωσης είναι ακριβώς η εξωτερική μεταβολή του διατακτικού⁴⁸.

(β) Αν πάλι υπάρχει σαφές διατακτικό και ασαφείς αιτιολογίες, το διατακτικό θα υπερισχύει, ακόμα και αν ως νομικά ορθότερη φαίνεται η λύση που περιέχεται στις αιτιολογίες κι επομένως δεν θα συντρέχει νόμιμη περίπτωση ερμηνείας του⁴⁹.

Από την ανάπτυξη που προηγήθηκε, η εκδοχή ότι η κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ ερμηνεία δικαστικής απόφασης μπορεί να επεκταθεί στις αιτιολογίες που στηρίζουν το διατακτικό (δηλαδή στο σύνολο των αιτιολογιών στις οποίες επεκτείνεται το δεδικασμένο) δεν είναι πειστική. Ως εκ τούτου, η διατύπωση της ανωτέρω μερίδας της νομολογίας, ότι αντικείμενο ερμηνείας αποτελεί και το «αιτιολογικό που συνδέεται προς το διατακτικό», θα πρέπει να εννοηθεί αποκλειστικά με τέτοιο τρόπο, ώστε αντικείμενο ερμηνείας να αποτελεί το αιτιολογικό της ερμηνευόμενης απόφασης με προσόντα διατακτικού.

VI. Στάδια και μέθοδος ερμηνείας

1. Το προκαταρκτικό στάδιο διαπίστωσης της ανάγκης ερμηνείας

Σε πρώτη φάση το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εισάγεται αίτηση ερμηνείας δικαστικής απόφασης (317 § 2 ΚΠολΔ) εξετάζει αν πράγματι η απόφαση είναι σαφής, ορι-

σμένη και χωρίς αμφίβολο νόημα. Ως προς τούτο, το δικαστήριο βασίζεται κυρίως στη γραμματική ερμηνεία και στην αναζήτηση του γλωσσικού νοήματος των όρων που χρησιμοποιήθηκαν σε συνάρτηση προς την όλη διαφορά⁵⁰. Με άλλα λόγια, το δικαστήριο προσεγγίζει το κείμενο της απόφασης κυρίως με βάση τη νομική γλώσσα, εφόσον η ασάφεια ή η αμφιβολία προκύπτει σε χωρίο της απόφασης που αφορά σε νομικό όρο⁵¹, ενώ δεν αποκλείεται και η προσέγγιση του κειμένου με βάση την καθομιλουμένη, εφόσον το πρόβλημα ερμηνείας εντοπίζεται σε ασυνταξία ή έλλειψη ή «βαρβαρισμό» (ατυχή έκφραση) που δεν αφορά σε νομικό όρο αλλά ενδεχομένως επηρεάζει το νόημα του διατακτικού. Για να φτάσει το δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι η απόφαση είναι σαφής ή αναμφίβολο νοήματος, θα πρέπει να θέσει το προκαταρκτικό ερώτημα, αν, κατά την ανάγνωση και πρόσληψη του νοήματος του διατυπωθέντος διατακτικού της απόφασης, υπάρχει ή όχι σαφήνεια (στην περίπτωση αόριστης ή ασαφούς απόφασης) ή αν υπάρχει μονοσημία⁵² ή αμφισημία/πολυσημία (στην περίπτωση αμφίβολο νοήματος στην απόφαση). Και τούτο, διότι μόνον εφόσον υπάρξει καταφατική απάντηση στο ανωτέρω προκαταρκτικό ερώτημα, μπορεί να τεθεί θέμα ερμηνείας. Η ανωτέρω διαδικασία απάντησης επί του προκαταρκτικού αυτού ερωτήματος συνιστά και αυτή ερμηνευτική διαδικασία, που σκοπό έχει τη διαπίστωση αν συντρέχουν ή όχι οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθ. 316 ΚΠολΔ⁵³ και, συνακόλουθα, οι προϋποθέσεις περαιτέρω ερμηνείας της απόφασης.

2. Το κύριο στάδιο ερμηνείας και οι διατυπωθείσες απόψεις για τη μέθοδο ερμηνείας

Μετά τη διέλευση από το ανωτέρω προκαταρκτικό στάδιο και μετά και τη διαπίστωση της ανάγκης ερμηνείας της απόφασης, το δικαστήριο εισέρχεται στο κύριο στάδιο της κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ ερμηνείας, δηλαδή σε αυτό κατά

(47) Βλ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 334. Πρβλ. ΑΠ 933/1994, ΑρχΝ 1994. 562 = ΕλλΔνη 1996. 324: σε αίτηση διόρθωσης πρέπει να «αποδίδεται ασυμφωνία μεταξύ του αιτιολογικού και του διατακτικού της απόφασης».

(48) Και σε αυτήν την περίπτωση, πάντως, διόρθωση δεν νοείται για ακούσιες παραδρομές στη μείζονα σκέψη και στις πλεοναστικές κρίσεις (obiter dicta) για τις οποίες δεν συντρέχει βλάβη του διαδίκου. Βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 91 - 94, όπου και σχετικές παραπομπές.

(49) Κονδύλης, Το δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 334.

(50) Καλαβρός, ΠολΔ, Γενικό μέρος³ (2012), § 38, αρ. 35, σ. 598.

(51) Βλ. Μαργαρίτη, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283επ, 288: όταν μια λέξη χρησιμοποιείται σε νομικά προσανατολισμένο κείμενο, όπως είναι η ερμηνευόμενη απόφαση, η χρήση της καθομιλουμένης ως ερμηνευτικού εργαλείου δεν είναι η άριστη ή τουλάχιστον η τελειωτική προσέγγιση του κειμένου. Ομοίως βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 171.

(52) Πρβλ. Μαργαρίτη, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283επ, 285, ο οποίος όμως αναφέρεται μόνο στη μονοσημία ή πολυσημία ως ζήτημα προς διάγνωση, αν και αναγνωρίζει ότι εξετάζεται η «σαφήνεια» ή «προφάνεια» και το «αναμφίβολο».

(53) Πρβλ. Μαργαρίτη, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283επ, 285.

το οποίο καλείται να ερμηνεύσει την αληθή βούληση του δικαστή που διατύπωσε την ασαφή ή αμφιβόλου νοήματος απόφαση. Για τον σκοπό αυτόν, το δικαστήριο αντλεί τα στοιχεία της ερμηνείας μόνο από το αιτιολογικό της απόφασης⁵⁴, από τα έγγραφα και τα λοιπά αποδεικτικά μέσα⁵⁵ που έλαβε ο δικαστής υπ' όψιν του, από τα πρακτικά της συζήτησης και από τις προτάσεις και τις προσθήκες των διαδίκων⁵⁶, εφόσον από το σώμα της ερμηνευόμενης απόφασης προκύπτει ότι πράγματι το δικαστήριο εκείνο έλαβε υπ' όψιν του τις προτάσεις και τις προσθήκες αυτές, ως παραδεκτά υποβληθείσες.

Σε αυτό το σημείο τίθεται το δυσχερές ζήτημα, αν η αναζήτηση της αληθούς βούλησης του δικαστή που διατύπωσε την ασαφή ή αμφιβόλου νοήματος ερμηνευόμενη απόφαση προσανατολίζεται προς την υποκειμενική του βούληση ή αν απαιτείται αντικειμενική αναζήτηση του αληθούς νοήματος της απόφασης, υπό την έννοια της ιδανικής εφαρμογής του δικαίου στη συγκεκριμένη περίπτωση από έναν άληθον, άριστο εφαρμοστή του⁵⁷. Το δυσχερές αυτό ζήτημα καθίσταται ακόμα δυσχερέστερο, επειδή το δικαστήριο καλείται να προβεί σε ερμηνεία, κινούμενο μέσα στα στενά όρια του άρθ. 316 ΚΠολΔ, ώστε να αποφευχθεί κεκαλυμμένη αναδίκαση της κριθείσας υπόθεσης⁵⁸. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίχθηκε⁵⁹ ότι η ερμηνεία πρέπει να περιοριστεί στην κατανόηση του κειμένου της απόφασης και όχι στην εξεύρεση του τι θα ήταν ορθότερο να έχει κριθεί με την ερμηνευόμενη απόφαση. Συνεπώς, κατά την άποψη αυτή, περιθώρια τελλογογικής ερμηνείας της απόφασης δεν υπάρχουν, καθώς η ερμηνευτική αυτή μέθοδος ταιριάζει σε εφαρμογή κανόνα ουσιαστικού δικαίου, δηλαδή σε δικαιοδοτικό καθήκον που το συγκεκριμένο

δικαστήριο δεν έχει. Γι' αυτό, περιορίζεται το δικαστήριο σε αποσαφήνιση τυχόν διατυπωθείσας ασαφώς ή κατά τρόπο αμφιβόλου απόφασης. Παραλληλαγή της άποψης αυτής συνιστά η εκδοχή ότι σκόπιμη είναι η ερμηνευτική μέθοδος των άρθ. 173, 200 ΑΚ για τη δήλωση βουλήσεως, δεδομένου ότι η δικαστική απόφαση συνιστά δήλωση βουλήσεως του δικαστηρίου⁶⁰. Κατ' αποτέλεσμα, λοιπόν, έστω και με διαφορετική θεμελίωση, οι ανωτέρω εκδοχές συντείνουν στο ότι το επιφορτισμένο με την ερμηνεία δικαστήριο αναζητεί την υποκειμενική βούληση του εκδώσαντος την ερμηνευόμενη απόφαση δικαστή, υπό την έννοια του τι πραγματικά ηθέλησε εκείνος να αποφανθεί, όχι τι ήταν ενδεχομένως ορθό ή ορθότερο να αποφανθεί.

Υποστηρίχθηκε όμως μια διαφορετική άποψη⁶¹, σύμφωνα με την οποία, όταν με την ερμηνεία γίνεται επιλογή ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες ενδεχόμενες σημασίες της απόφασης, το δικαστήριο πρέπει να επιλέξει εκείνη που εναρμονίζεται περισσότερο με τους κανόνες δικαίου, τους οποίους εφάρμοσε η ήδη ερμηνευόμενη απόφαση. Αυτή η διαδικασία ερμηνείας γίνεται με την τελλογογική μέθοδο ερμηνείας του κανόνα δικαίου που είχε εφαρμόσει ο δικαστής που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση. Κατά την άποψη αυτήν, η αναζήτηση της υποκειμενικής βούλησης του εκδώσαντος την απόφαση δικαστή δεν βασίζεται στον νόμο. Η αίτηση ερμηνείας του άρθ. 316 ΚΠολΔ μπορεί να υποβληθεί στο ίδιο δικαστήριο, αλλήλα ακόμα και με σύνθεση διαφορετική απ' αυτήν που την εξέδωσε. Αν λοιπόν ο νομοθέτης αποσκοπούσε στην αναζήτηση της υποκειμενικής βούλησης του δικαστή που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση, θα προέβλεπε ως αναγκαία την ερμηνεία από εκείνο τον ίδιο δικαστή. Ως εκ τούτου, καταλήγει η άποψη αυτή, η υποκειμενική βούληση του δικαστή δεν είναι το ασφαλέστερο μέσο ορθής ερμηνείας, ενώ η τελλογογική μέθοδος ερμηνείας που εκείνος εφάρμοσε όταν οδηγήθηκε στην απόφασή του είναι εξίσου ασφαλής και κατά την ερμηνεία της απόφασής του.

(54) *Νίκας*, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645. *Απαλαγάκη* (- *Μπαλογιάννη*), ΕρμΚΠολΔ³ (2013), 316, αρ. 2. *Κεραμεύς/Κονδύλης/Νίκας* (- *Μακρίδου*), ΚΠολΔ Ι (2000), 316, αρ. 4. *Κονδύλης*, Το δεδικοασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), σ. 334. ΠεντΕφΑιγ 23/1992, ΕλλΔνη 1994. 686.

(55) ΟλομΑΠ 12/2009 (μειοψ.), ΑρχΝ 2009. 708: τα στοιχεία γενικά της δίξης *Κονδύλης*, Το δεδικοασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), § 17, σ. 334.

(56) *Νίκας*, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 170. *Τσάκος*, ό.π. (σημ. 14), 1054.

(57) *Μαργαρίτης*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283επ, 287. *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171.

(58) *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171.

(59) *Μαργαρίτης*, Η διόρθωση και η ερμηνεία μιας απόφασης, Δ 1998. 283επ, 288. Με την άποψη αυτή συντάχθηκε η *Παϊσίδου*, Διόρθωση, σ. 171. Σύμφωνα ως προς τη μη χρήση της τελλογογικής μεθόδου ερμηνείας και ο *Κονδύλης*, Το δεδικοασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (1997), § 17, σ. 335, σημ. 66.

(60) ΑΠ 110/2001, ΝΟΜΟΣ: Οι ερμηνευτικοί κανόνες των άρθρων 173 και 200 ΑΚ εκφράζουν γενικότερες ερμηνευτικές αρχές που εφαρμόζονται και κατά την ερμηνεία των δικαστικών αποφάσεων. Όταν το δικαστήριο διαπιστώνει την ύπαρξη κενού ή αμφιβολίας στη δικαστική απόφαση οφείλει να προσφεύγει στους κανόνες της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, για την ανεύρεση του αληθούς νοήματός της. Κατά τον *Κονδύλη*, Το δεδικοασμένο κατά τον ΚΠολΔ² (2007), § 17, σ. 335, σημ. 66, κατά την ερμηνεία της δικαστικής απόφασης εφαρμόζεται μόνο το άρθ. 173 ΑΚ.

(61) *Μπέης*, Δ 1998. 296. Πρβλ. και *Νίκα*, ΠολΔ ΙΙ (2005), § 94, αρ. 10, σ. 645, σημ. 40.

3. Ιδία θέση

Αν και οι ανωτέρω δύο απόψεις αντιμετώπιστηκαν από τη θεωρία ως αντίθετες, εντούτοις, μια άλλη ανάγνωση τους ίσως να ευνοεί τη διαπίστωση ότι αφορούν σε διαφορετικό ζήτημα. Η μεν πρώτη άποψη εστιάζει στην ερμηνεία της ασάφειας, δηλαδή στην περίπτωση όπου η διατύπωση του διατακτικού είναι ακατάληπτη και το δικαστήριο καλείται να δώσει το ένα και μοναδικό νόημα του διατακτικού. Πράγματι, στη περίπτωση αυτήν το νόημα θα δοθεί αναζητώντας τη βούληση του εκδύσαντος την ερμηνευόμενη απόφαση δικαστή με γλωσσικά, υποκειμενικά κριτήρια και με αναδρομή στο αιτιολογικό και στα στοιχεία που εκείνος ο δικαστής έλαβε υπ' όψιν. Όμως, η άποψη αυτή δεν φαίνεται να καλύπτει την περίπτωση όπου η διατύπωση εμπεριέχει αμφισημία ή πολυσημία, διότι τότε ακριβώς το δικαστήριο, για να άρει την αμφιβολία, οφείλει αναγκαστικά να επιλέξει μεταξύ περισσοτέρων της μίας ερμηνευτικών εκδοχών. Στην περίπτωση αυτήν, η δεύτερη άποψη, που προκρίνει την τελολογία, φαίνεται πιο δόκιμη⁶².

Θα μπορούσε να αντιταχθεί, πάντως, ότι στην τελευταία αυτήν περίπτωση των περισσοτέρων ερμηνευτικών επιλογών, η δεύτερη άποψη που προτάσσει την τελολογική ερμηνεία ενδέχεται να αφήνει περιθώριο για κεκαλυμμένη μη νόμιμη δικαιοδοτική κρίση του δικαστηρίου, καθ' υπέρβαση του δεδικασμένου. Ωστόσο, ο ενδιαασμός αυτός παραβλέπει ότι, εφόσον υπάρχει πολυσημία, είναι

(62) Την άποψη αυτή φαίνεται να ακολούθησε εκ του αποτελέσματος η ΠεντΕφΑιγ 23/1992, ΕλλΔνη 1994. 686, για να ερμηνεύσει τη διατύπωση «νόμιμος τόκος» στο διατακτικό της ερμηνευόμενης ΠεντΕφΑιγ 273/1990. Η διατύπωση αυτή έδωσε λαβή για δύο διαφορετικές ερμηνείες ενόψει και του αντικειμένου της συγκεκριμένης δίκης (αμοιβή από ανάθεση δημόσιου έργου). Ο μεν ένας διάδικος (φορέας του Δημοσίου) υποστήριξε ότι «νόμιμος τόκος» είναι αυτός του 6% τον χρόνο (σύμφωνα με το τότε ισχύον άρθ. 12 § 2 ν. 889/1979 σε συνδυασμό με το άρθ. 7 § 1 ν.δ. 1266/1972), ο δε αντίδικός του (ανάδοχος δημοσίου έργου) υποστήριξε ότι «νόμιμος τόκος» είναι ο τόκος υπερημερίας από την επίδοση της αγωγής, αφού οι παραπάνω διατάξεις που επικαλείτο το Δημόσιο ήταν αντισυνταγματικές και, ως εκ τούτου, μη εφαρμοζόμενες. Το δικαστήριο δέχθηκε τη δεύτερη ερμηνευτική εκδοχή. Με τον τρόπο που ερμήνευσε το ΠεντΕφΑιγ την προηγούμενη απόφασή του, δεν εστίασε στο τι ηθέλησε να αποφασίσει η σύνθεση του ΠεντΕφΑιγ που εξέδωσε την ερμηνευόμενη απόφαση, αλλά στο τι ήταν ορθό να αποφασίσει, καθώς θα ήταν αντίθετο στην έννομη τάξη να επιλέξει ως «νόμιμο τόκο» την εκδοχή εκείνη που βασιζόταν σε αντισυνταγματικές διατάξεις, αντί της εκδοχής που βασιζόταν σε νόμιμες ρυθμίσεις.

εκ των πραγμάτων αμφίβολο (και εκ του αποτελέσματος ανασφαλές) και το παραχθέν δεδικασμένο. Συνεπώς, η επιλογή του δικαστηρίου μεταξύ περισσοτέρων ερμηνευτικών εκδοχών είναι επιβεβλημένη, ώστε να αρθεί ακριβώς η αμφιβολία και να αποκατασταθεί το δεδικασμένο. Σε κάθε περίπτωση, η άρση αυτή δεν γίνεται και πάλι ελεύθερα, αλλά βασίζεται οπωσδήποτε στο αιτιολογικό και σε όσα στοιχεία διέλαβε ο δικαστής της ερμηνευόμενης απόφασης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ούτως ή άλλως, μετριάζεται ο κίνδυνος κεκαλυμμένης αναδίκασης της υπόθεσης. Και τούτο, διότι το δικαστήριο θα προβεί σε ερμηνεία με βάση τα συγκεκριμένα στοιχεία που είχε λάβει υπ' όψιν εκείνος ο δικαστής.

VII. Η ΕφΑθ 3404/2014, ως παράδειγμα δοκιμασίας των ορίων ερμηνείας

Τα όρια αλληλά και η μέθοδος ερμηνείας που επιβάλλει το άρθ. 316 ΚΠολΔ δοκιμάστηκαν έντονα με την ΕφΑθ 3404/2014⁶³. Με την απόφαση αυτήν, το δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν συντρέχουν οι κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ προϋποθέσεις ερμηνείας της ΕφΑθ 4246/2001, με την οποία επικυρώθηκε συμφωνία μεταξύ επιχείρησης και δανειστών της για τη ρύθμιση και τον περιορισμό των χρεών της δυνάμει του άρθ. 44 § 1 ν. 1892/1990. Από το κείμενο της ΕφΑθ 3404/2014 διαπιστώνεται ότι στην ερμηνευόμενη ΕφΑθ 4246/2001 υπήρχε νοηματική αναντιστοιχία μεταξύ της διατύπωσης του διατακτικού της και της διατύπωσης του τμήματος της αιτιολογίας στην οποία έλαβε χώρα η υπαγωγή. Και τούτο διότι, ενώ το διατακτικό ανέφερε ότι έγινε δεκτή η συμφωνία πλην του 6ου όρου αυτής (που αφορούσε στον περιορισμό των απαιτήσεων των ασφαλιστικών οργανισμών κατά 40%), αντιθέτως στις αιτιολογίες της γίνεται αναφορά, μεταξύ άλλων, ενός άλλου όρου, του 7ου, που τον αποτελούσαν τρία εδάφια υπό α', β' και γ'. Η ερμηνευόμενη ΕφΑθ 4246/2001, στο αιτιολογικό της, ενώ παρέθεσε τα εδάφια υπό α' και β', δεν παρέθεσε το υπό γ' εδάφιο. Απ' αυτήν την παράλειψη της ΕφΑθ 4246/2001, η ΕφΑθ 3404/2014 συμπέρανε ότι «το δικαστήριο δεν ήθελε την ισχύ του εδαφίου γ' του όρου 7ου» επειδή η ερμηνευόμενη είχε κρίνει ότι ήταν «μη νόμιμος όρος», ενώ «είναι σαφές και εναργές ότι η παράλειψη της απόφασης να εξαιρέσει ρητώς από την επικυρούμενη συμφωνία το παραπάνω εδάφιο γ' του 7ου όρου δεν οφείλεται σε παραδρομή και δεν σημαίνει ότι ήθελε την επικύρωση και του εδαφίου αυτού, αφού σαφώς φαίνεται ότι τον

(63) ΕΠολΔ 2014. 326, με παρατηρήσεις Καλαβρού = ΝοΒ 2015. 49, με παρατηρήσεις Χατζημιώννου.

όρο αυτόν τον έκρινε μη νόμιμο». Και καταλήγει η ΕφΑθ 3404/2014 ότι «με βάση τα παραπάνω από τη διατύπωση της υπό ερμηνεία απόφασης, ουδεμία αμφιβολία, ασάφεια ή αοριστία γεννιάται ότι επικυρώθηκε η άνω συμφωνία ως προς τα εδάφια α' και β' του 7ου όρου αυτής, όχι όμως και ως προς το ανωτέρω επίμαχο εδάφιο γ' αυτού».

Η ως άνω απόφαση προκαλεί προβληματισμό για τους εξής λόγους:

(α) Είναι προφανές ότι υπάρχει διάσταση της αιτιολογίας και του διατακτικού της ΕφΑθ 4246/2001. Σε αυτήν την περίπτωση, όμως, όπως προαναφέρθηκε⁶⁴, το διατακτικό υπερισχύει, ακόμα και αν ως νομικά ορθότερη φαίνεται η λύση που περιέχεται στις αιτιολογίες. Εξ άλλου, η εν λόγω πλημμέλεια θα έπρεπε να ελεγχθεί όχι με ερμηνεία κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ, αλλά με ένδικο μέσο⁶⁵, το οποίο, όμως, στη συγκεκριμένη υπόθεση έχει νομοθετικά αποκλειστεί δυνάμει του άρθ. 44 § 1 περ. γ' εδάφιο δεύτερο ν. 1892/1990. Ο αποκλεισμός των ενδίκων μέσων δεν παρέχει την εξουσία στο δικαστήριο να προβεί οπωσδήποτε σε ερμηνεία, καθώς η μη πρόβλεψη ένδικου μέσου σε μια υπόθεση, όπως η συγκεκριμένη, δεν αποτελεί προϋπόθεση ερμηνείας κατ' άρθ. 316 ΚΠολΔ. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη αιτιολογία της ΕφΑθ 4246/2001 περί του όρου 7 της επίδικης συμφωνίας δεν συνιστά αιτιολογία «με προσόντα διατακτικού»⁶⁶ και συνεπώς η ερμηνεία της εκφεύγει των ορίων του άρθ. 316 ΚΠολΔ.

(β) Σε συνέχεια όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω⁶⁷, σε πρώτη φάση το δικαστήριο όφειλε να διαπιστώσει αν το διατακτικό της ΕφΑθ 4246/2001 είναι ασαφές ή αμφιβόλου νοήματος. Μόνο εφόσον η διατύπωσή του δημιουργούσε πράγματι ασάφεια ή αμφισημία, είχε εξουσία να προχωρήσει στην κύρια διαδικασία της ερμηνείας με εξέταση του αιτιολογικού⁶⁸ και με άντληση συμπερασμάτων απ' αυτό⁶⁹. Όμως, το διατακτικό της ερμηνευόμενης ΕφΑθ

4246/2001, όπως αυτό περιγράφεται «κατ' αντιγραφή» στο ίδιο το σώμα της ΕφΑθ 3404/2014, ήταν σαφές: η ΕφΑθ 4246/2001 είχε επικυρώσει τη συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων και πιστωτών εξαιρώντας μόνο τον όρο β' αυτής. Συνεπώς, το νόημα του διατακτικού ήταν ότι όλοι οι όροι, οι οποίοι δεν εξαιρούνταν στο διατακτικό, αποτελούσαν τμήμα της επικυρωμένης συμφωνίας, συμπεριλαμβανομένου του επίμαχου όρου 7.

(γ) Στην ανωτέρω διάγνωση της σαφήνειας του διατακτικού της ΕφΑθ 4246/2001 έπρεπε να αρκестεί η ΕφΑθ 3404/2014, απορρίπτοντας την αίτηση ερμηνείας ως αβάσιμη. Ωστόσο, εκείνη, αν και απέρριψε τη σχετική αίτηση, επί της ουσίας προχώρησε σε ανεπίτρεπτη ερμηνεία της ΕφΑθ 4246/2001 κατ' υπέρβαση του άρθ. 316 ΚΠολΔ, καθώς μετέβαλλε ουσιαδώς το διατακτικό της, περιορίζοντας το εύρος της επικυρωμένης συμφωνίας επιχείρησης - πιστωτών.

(δ) Η ΕφΑθ 3404/2014 δίδει αφορμή για την εξέταση και του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου στις υποθέσεις ερμηνείας δικαστικής απόφασης. Σύμφωνα με το άρθ. 319 ΚΠολΔ, που ισχύει τόσο για τη διόρθωση όσο και για την ερμηνεία, «Οι αποφάσεις που εκδίδονται σε αιτήσεις για διόρθωση ή ερμηνεία μιας απόφασης μπορούν να προσβληθούν με όλα τα ένδικα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να προσβληθεί η απόφαση που ζητήθηκε να διορθωθεί ή να ερμηνευθεί, εκτός από την ανακοπή ερημοδικίας». Από την ανωτέρω ρύθμιση συνάγεται ότι το εκκλήτο της απόφασης που εκδίδεται σε αίτηση ερμηνείας εξαρτάται από το εκκλήτο της απόφασης, της οποίας επιδιώκεται η ερμηνεία.⁷⁰ Συνεπώς, η ΕφΑθ 3404/2014 δεν υπόκειται σε ένδικο μέσο, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, η υπό ερμηνεία απόφαση δεν μπορούσε κι αυτή να προσβληθεί με ένδικο μέσο⁷¹. Το γεγονός αυτό προκαλεί μεγαλύτερο προβληματισμό για τον κίνδυνο αλλοίωσης του διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης, στις περιπτώσεις όπου δεν προβλέπεται ένδικο μέσο προς έλεγχο της ερμηνείας.

(64) Βλ. ό.π. § V.2 α' και σημ. 47.

(65) Καλαβρός, παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 3404/2014, ΕΠολΔ 2014. 329, 330. Για τη δυνατότητα ερμηνείας με την άσκηση απευθείας ενδίκου μέσου βλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 116 και 200επ, 206.

(66) Βλ. ό.π. (σημ. 40 και 41).

(67) Βλ. ό.π. (§ VI.1).

(68) Βλ. ό.π. (σημ. 54).

(69) Αξίζει να σημειωθεί ότι στη μεζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού της ΕφΑθ 3404/2014 αναφέρεται ότι υπόκεινται αυτοτελώς σε ερμηνεία και οι αιτιολογίες που συνδέονται προς το διατακτικό. Αυτή η παραδοχή, στην οποία βασίστηκε η ΕφΑθ 3404/2014 για να ερμηνεύσει την επίμαχη

αιτιολογία της ερμηνευόμενης ΕφΑθ 4246/2001, είναι εσφαλμένη για τους λόγους που αναλύονται διεξοδικά στην § V.2 του κυρίως κειμένου και στη σημ. 42 ανωτέρω.

(70) Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 223.

(71) Το ίδιο ισχύει και για αποφάσεις σε αιτήσεις ερμηνείας αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων (πλην ασφαλιστικών μέτρων νομής όπου επιτρέπεται έφεση, 734 § 3 ΚΠολΔ). Δεν μπορεί να προσβληθεί με ένδικο μέσο η απόφαση ερμηνείας μη οριστικής απόφασης και η απόφαση ερμηνείας απόφασης μικροδιαφοράς: πρβλ. Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 224.

VIII. Τελικές παρατηρήσεις

Η ερμηνεία της ασαφούς ή αμφίβολου νοήματος δικαστικής απόφασης αποτελεί θεσμό του αστικού δικονομικού δικαίου που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της σαφήνειας του περιεχομένου της, ώστε να είναι ευχερής η απρόσκοπτη εκδήλωση των ενεργειών της.

Βέβαια, η αποκατάσταση του αληθούς νοήματος της ερμηνευόμενης απόφασης δεν φτάνει μέχρι του σημείου αμφισβήτησης των κριθέντων ζητημάτων. Ο αυστηρός περιορισμός της ερμηνείας στο διατακτικό και στις αιτιολογίες με προσόντα διατακτικού της ερμηνευόμενης απόφασης καθώς και η αυστηρή μέθοδος ερμηνείας χαράσσουν με περιοριστικό τρόπο τον δικαιοδοτικό χώρο του δικαστηρίου. Η μη παρέκκλιση από τα όρια του χώρου αυτού αποτελεί θεμελιώδες καθήκον του δικαστηρίου, όχι μόνο για να μην υπερβεί τη δικαιοδοσία του, αλλά και

για να μην αλλοιωθούν οι ενέργειες που παράγει η ερμηνευόμενη απόφαση⁷². Όπως κατέδειξε το παράδειγμα της ΕφΑθ 3404/2014, αυτό το καθήκον του δικαστηρίου είναι βαρύτερο, όταν η απόφασή του να προβεί σε ερμηνεία μιας απόφασης δεν υπόκειται σε ένδικο μέσο (319 ΚΠολΔ). Και τούτο, διότι η πρωτοβουλία του αυτή, εφόσον αποδειχθεί εσφαλμένη, θα συνιστά αμετάκλητη κεκαλυμμένη αναδίκαση της υπόθεσης καθ' υπέρβαση του σκοπού του άρθ. 316 ΚΠολΔ και σε αντίθεση με θεμελιώδεις αρχές της δικονομικής έννομης τάξης.

(72) Αν υπερβεί τα όρια αυτά, η απόφαση ελέγχεται με ένδικα μέσα (319 ΚΠολΔ), ακόμα και με αναίρεση σύμφωνα με το άρθ. 559 αρ. 15 ή 16 ΚΠολΔ: Παϊσίδου, Διόρθωση, σ. 165 και σημ. 83 όπου και παραπομπές σε θεωρία και νομολογία.

